

F
991.451
P191M
1929

MARAGTAS
P.A. MONTECLARO

31965

pub. by
5/18/90

12/20/90

• Ex Libris •

JULIAN · CRUZ
BALMASEDA

B9-65

PALMAGODA COLLECTION

off.
to
P. B. B. B. B.
5/18/77

Con
B/1/89

MARAGTAS (1)

KON (HISTORIA)

Sang pulú nga Panay kutub sang iya una nga
pumuluyò, tubtub sang pag-abùt sang
mga taga Borneo nga amò ang gin-
hahinán sang mga bisaya, kag
sang pag-abùt sang
mga katsila.

—:oO:—

Sinulát ni Ginòng Pedro Alcantara Monteclaro,
pumuluyò sa Miagaw, Ilog-ilong, siling
sang iya nabasahan sa mga tulun-an
nga iya naayap sa mga tigulang

—:oO:—

Ginbantala sang

"KADAPIG SANG BANWA"

kag pina-imprenta sang

"EL TIEMPO"

sang buig nga 1907

—:oO:—

Ginbantala uli sang

"MAKINAUGALINGON"

Sang ika 24 sa Septiembre

1929

(1) Ang tinagâ nga "Maragtas" masunsun maba-
tán kutub sadto tubtub nian sa mga tigulang nga nagasilng
"akon nabasahan sa maragtas," nga akon ginahanap nga
"historia" kon sa kinatsila.

15
31954

Buligan ta ang "MAKINAUGALINGON"

Kay sa aton pagbulig sa "Makinaugalingón" nagabulig man kitá sa aton banwa kay ang nagabasa sang "Makinaugalingón" ginasilakan sing kapawà ang iya panumduman, nagasanag ang iya painò-ino kag nagasipat ang iya ihibalú kag ang iya tagipusúon nagaamát man sing batyag sang ma-tuud nga paghigugma sa aton banwang' Pilipinas.

Ang nagabasa sang "Makinaugalingón" indí lamang nga makasayud sang madamú nga balitá kag nagakahanabú sa sulúd sang Pilipinas kag ibán nga kadutáan, nagasugid man sa aton sadtong' mġa kaisipán, patikang, pahitú kag kala-langán nga nakahatag sing kaayuhan kag kauswagan sa ibán nga banwa, kag tungúud siní nga tanán, ang nagabasa sang "Makinaugalingón", ginasulit ko, malisúd na nga masugiran sang kabutigán, mabudlay na nga mapasaut kag makakuy kay may ila na nga kaugalingon nga paghangúp sang mġa butáng diri sa kalibutan.

Kon indí ka pa umalamút niya, ayáw na pagdulug, pag-ísá na sang iya linibu nga mġa umalamút agúd aton matigayon ang paghinangpanay, kay sa maayo nga paghisayuráy magasanyug ang aton pagbinuligáy nga mahirup kag sa siní nga lakát mahapús ang aton pagtigayun sang aton kauswagan nga amó ang magautá-utá sang talikalá nga nagagapus sang aton kaluasan nga naagaw sa aton sadtong' mangitngit nga kagab-ihon nga gintuga sang mġa malimbong kag malupigon.

Ang bilí sang alamután amó iní:

Sa isá ka tũg	P5 00 sadto	P6 00 gid
" " " bulan	P3.00 "	P3 50 "
" " " "	P1.60 "	P1 80 "

Ipadalá ang imo amut sa isá ka "giro postal" kon "money order" sa kay Gg. Rosendo Mejica nga iya manúgdumala kag tag-iya, P. O. Box 167, Iloilo, Iloilo.

GONZALO GOZALEZ
Dumaan nga umalamut.

BILANG PAMUNO

Ining' masunud n̄a balasahón n̄a ginsulát ni Ginoong Pedro Monteclaro, kag ginangalanan MARAGTAS, amó bilang ang isá ka talamdan n̄a nagatalastas sang nagakasarisari n̄a agi, nahanungúd sa una n̄a pumuluyú dinhi sa ginatawág karón n̄a pulú n̄a Panay.

Ang sinambit n̄a MARAGTAS kon binagbinagon ta ang iya kahulugan sunò sa katuyúan sang iya manugpatpat, dili ta mabilang n̄a isá ka talupangdan n̄a amó ang labing' himpit, lunsay, matul-id kag talastas, kay sa iya ginapan̄asoy may madamù n̄a m̄ga agi n̄a ang iya kahulugan walá magakasibù sa ibán n̄a m̄ga ginpatpat n̄a nahibalúan ta sa m̄ga sinugidsugid sang aton m̄ga katigulangán.

Hanti ang MARAGTAS dili ta matawág n̄a isá ka pan̄ganinawan sang tanán n̄a nag-alagi sadto anay, kag nagkatabù diri siní n̄a pulú n̄a Panay, kay sa iya m̄ga binahin, matuud n̄a may m̄ga pan̄gasuy n̄a makawiwili basahon kag matahúm pamatían, apang dili ta makabig n̄a ang tanán n̄a nahamtang sa siní n̄a balasahón amó ang labing' lantip.

Wala'y sapayán, ang MARAGTAS amó ng isá ka balasahón n̄a may dakú kaayo n̄a kapuslanan, kay amó bilang ang isá ka matul-id n̄a paghugpong kag pagtipig sang m̄ga nagakasari-sari n̄a pan̄gasuy n̄a nagalalaghit sadto anay. Ang m̄ga sinulát n̄a nahimù sa siní n̄a paagi, kag nagalalapta sing pinun̄apunã, gumikan sa pilá ka m̄ga prayle n̄a nagtinguhà pagtipig sing diut n̄a handumanan sang ila sadto m̄ga nakitá kag napan̄agihan siní n̄a pulú.

Ini n̄a m̄ga sinulát n̄a napahamtang sa tag pilá ka bahin n̄a m̄ga balasahón kag ang ibán gintipigan lamang n̄a walá pagipadayág sang m̄ga naghawid sing tag diut n̄a handumanan sang ila pinanilagan, amó ang gintinguhán kag pagtipunon ni Ginoong Monteclaro sa amat-amat sa matul-id n̄a paghalong kag dakú n̄a pan̄gabudlay.

Ang MARAGTAS nagaúsisa kag nagapahayag sang ginhalinán sing kapín sa napulú kalibu ka laksà ka Filipinos, n̄a ang walú ka gatús kalibu siní sa ila amó karón ang nagapuyò diri sa Panay, kag ang kapín sa duhá ka gatús ka libu nagapuyò sa pulú sang Negros, kay nagsalaylo silá didto sa walá pa lamang madugay n̄a m̄ga tûig, ban̄gúd kay naganyat silá sang kaayuhan sang dutà n̄a nagahatag sing madamù n̄a patubás sa walá sing dakú n̄a pan̄gabudlay.

Isá pa sang kapuslanan n̄a saráng maambit sang kadamúan

MARAGTAS

n̄a makabasa sining' ginsulát ni Ginoong Monteclaro, amó ang pagpakilala sang m̄a pangasuy n̄a nagatalastas sing ginkamunūan sadto sang pagdan̄at diri sa aton dutà sang una n̄a m̄a pumuluyù. Yadto silá n̄a m̄a dumuluong, amó karón ang nag-bilin sing m̄a linibúlibo ka laksà n̄a m̄a binu-ad, kag kitá n̄a m̄a pumuluyù diri sa Panay kag Negros amó ang ila kaliwatan.

Ginatalastas man sang MARAGTAS ang malawig n̄a m̄a kalalat-an n̄a gin-antus sadto sang aton ginikanan sa m̄a inaway n̄a ila gin-upáng batuk sa m̄a moros sa Mindanaw n̄a amó ang masunsun n̄a nagagubat sa ila, sa pagtublag sang ila kalinung. Makawiwili man ang m̄a pagtalastas ni Ginoong Monteclaro sa MARAGTAS sang m̄a pamatasan, gawi kag m̄a tulumán n̄a amó sadto ang ila ginagamit n̄a bilang talaksan sang ila buluhatón.

Labut pa sang m̄a natakastas na n̄a kapuslanan n̄a ubús na nasambit, may makitá pa kitá sa MARAGTAS n̄a isá ka bugáy n̄a amó bilang ang nagahatag sa sining' maanyag n̄a balasahón sing isá ka mataas n̄a kamahalan, sanglit kay sia amo'ng isá ka talamdan n̄a labing' sangkap n̄a ginsulát sa sini n̄a katuyúan, kutub sadto tubtub nian.

Gani ang Maragtas, dapat kag kinahanglan gid n̄a tamdan kag basahon sang tanán n̄a maalam magbasa kag buút magkilala sing napan̄agihan sang aton sadto m̄a katigulangán, sang ila sini pangabuhi, pamatasan, pagginahúm kag pagsinilayú, siling kay ini n̄a balasahón daw amó bilang ang sugá n̄a makapasanag sa m̄a nadulman sing isip sa sini n̄a bagay sang kaalam.

Sá labing' maathag pa gid n̄a pulong ang Maragtas amo'ng isá ka matadlung n̄a tuytuy sa pagkilala sang madamu n̄a m̄a agi n̄a nalimutan na sang kadamuan ban̄gud sang ila kadugayún kag daw nagakapanas na sa banaag sang painoino.

SALVADOR LAGUDA.

PEDRO A. MONTECLARO

SA TALAHURON NGA MANUGBASA

Dakú ang akon katahap kag kahanġawa nġa sa pagsulát sini nġa "Maragtas" sang mġa natabú kutub pa sa mġa nahauná nġa pumuluyó diri sini nġa pulú nġa Panay, pagapat-inán akó sang malaw-ay nġa nġalan sa pagka "makahas", banġúd sini nġa kabangdanan, daw nagamatalaw akó kuntá sa pagpadayun sa pagsulát sini nġa "Maragtas", kon dili lamang ginpilit akó sang akon mainit nġa katuyúan sa pagpahayag sa kadamúan sang akon mġa naayap nġa talamdan nġa nagatalastas sang mġa nahauná nġa pumuluyó diri sini nġa pulú nġa Panay; sang pag-abút sang mġa Datú gikan sa Borneo; sang ila pag-angkon kag pagpuyú diri sa aton dutá; sang ila paglinapta sa nagakalainlain nġa pungsod; sang ila mġa kagawi-an kag pamatasan tubtub sang pag-abút sang mġa katsilá nġa amó ang naggahúm sa aton dutá sa bilóg nġa Filipinas.

Agú nġa dili mamulung ang makabasa sini nġa "Maragtas" nġa iní nġa sugilanon-gumikan lamang sa akon pagpahitúhitú akon diri igasambit nġa duhá ka talamdan ang akon naayap. Ang isá ginpaayap sa akon sang isá ka tigulang nġa nagapanuigón sing kapin sa kawalu-án ka tuig, kag nagsiling sia nġa iya ginpanubli sa iya amáy nġa nanubli man sa amáy niya sini kag uyung sang tigulang nġa naghatag sa akon nġa sadto nġa panuigón amó ang una nġa manunudiú nġa akon naabután diri sini nġa banwa; busá tungúud sang kalawigón na nġa mġa tinu-ig, halus na ma-uyatan ang papel nġa nasulatán kay gabúk na kaayo, labut pa kay ang tinta nġa ginsulát, ginhimú lamang sa mġa lugúm nġa itúm kag natalagkusán sang tagúk sang kahuy nġa nakasunug sang papel nġa dili na mapuslan. Ang isá akon nasapuan sa isá ka lukáluká nġa kawayan nġa suludlan sang akon uyung sang iya mġa papel sadto, kag iní nġa talamdan dili mabasa sing masayún tungúud kay halus mauyatan nagakaritak ang papel, nagbaskug lamang ang akon kaisipán sa pagpanġusisá sa ibán nġa tigulang basi may ginahuptan silá nġa talamdan nġa saráng ma-usuyan sang una nġa mġa nahauna diri sini nġa pulú nġa Panay, sa katarunġannġa, kay may nakitá nġa isá, dili madulá ang huad niya. Walá magsayúp ang akon kaisipán, kag walá mausik ang akon pagpanġabudlay, kay sa wala'y pahuway nġa pag-usisá sa mġa tigulang nġa akon makitá sa mġa dalan, sa kaumahán kag mġa pamaláy, lalaki kon babai man, may isá akó nġa nasu-malang nġa amó yadtong' ginhambal ko sa hitaas nġa naga-panuigón sing kapin sa kawalu-án ka tuig kag amó man ganí ang

MARAGTAS

naghatag sa akon sing m̄ga talamdan n̄ga nahanungūd sa madamū n̄ga kahanabū sinī n̄ga banwa sa Miag-aw kutub sang pagtukud sa iya. Busà akon gilayón ginhuad inī n̄ga talamdan sa isá ka tulun-an n̄ga handumanan sang Banwa n̄ga Miag-aw sang ikapulugduhá sa Junio sang tuíg n̄ga isá ka libu siam ka gatús kag isá; ugaling wáilâ nakon mapabantalâ gilayón tunģūd sang m̄ga kabangdanan n̄ga natalastas sa unhan n̄ga amó ang nagpatalaw sa akon, kag tunģūd n̄ga nagapaabút akó n̄ga ang ibán n̄ga labing' sampaton sa pagpatalastas, magasulát sang tanán n̄ga m̄ga nagkahanabū diri sinī n̄ga Pulú n̄ga Panay sumugud sa iyang' una n̄ga m̄ga pumuluyò.

Gani man, ginapahayag nakon sa kadam-an n̄ga ang akon katuyóan sa pagsulát sinī n̄ga "Maragtas", dili ang paghatag sing kadungganan sa akon n̄galan, kon dili ang pagpaalinton lamang sa kadamuan sang akon nabasahan sa m̄ga talamdan n̄ga akon naayap.

PEDRO A. MONTECLARO

NAHAUNA NGA BAHIN

Ang ati nga si Polpulan kag ang iya anak nga si Marikudo

Sa na-ayún sa habagatnan sang banwa sa San Joaquin may isá ka minurô n̄ga ginahingalanan Sinugbuhán, sakup sang amó n̄ga banwa n̄ga ginpuy-an sadto anay sang datù n̄ga ati n̄ga ginatawág kay Polpulan upúd sang nasambit n̄ga anak niya kag iban pa n̄ga m̄ga ati, gani man ginahingalanan iní n̄ga minurô sang m̄ga ati, n̄ga "Ransohan n̄ga dakû" kag dirâ naningúb ang m̄ga ati n̄ga may gahúm kag amó ang minurô n̄ga ginadugukan sang ibán n̄ga m̄ga ati n̄ga nagapuyú sa Aklan n̄ga may kinahanglan sa ila punu-an.

Sang tigulang na si Polpulan gin-ilisan sa pagkadatù sang iya anak n̄ga si Marikudo kay amó ang ginkaisahan sang m̄ga ati, tungúd sang iya pagkaisug, pagkakusganan kag pagkadasig n̄ga dumalagan sa m̄ga talunan, kon lumagás sang usá, sa madali madakúp niya bisán walâ sing idû, ang batang sa iya kainġin n̄ga dili malisù sang apat kon limá ka tao, gi-hawaslik niya lamang kag dili mahadluk magpanughut sa m̄ga talun n̄ga ginapuy-an sang m̄ga tamawo, talayhang, b̄awa kag iban pa n̄ga talunanón, kag labut pa siní n̄ga kabansagan may pinasahi pa n̄ga pagkasampaton sa pagkatandà n̄ga pumanà.

Iní si Marikudo sa walâ pa makabatun sang gahúm sa pagkadatù ginsapulan sang m̄ga ati n̄ga manġasawa anay, kay sunú sang ila tulumanon, dili mahatagan sing gahúm ang layaw; banġud-siní ginpapili sia kon sin-o sa m̄ga dalaga n̄ga ati ang iya panġasaw-on kag dili makapamalibad ang igatudlù sa pagbatun.

Sa karamûn sang dalaga n̄ga iya ginpilian gintudlù niya ang isá ka dalaga n̄ga ginahingalanan kay Manikantukan n̄ga gumikan sa isá ka panimalay n̄ga imul, banġud siní daw nagkasaklaw kuntà ang ibán n̄ga m̄ga dalaga n̄ga m̄ga binatà sang may m̄ga gahúm.

Ang panguma kag iban nga paagi kag patikang sang ila pagkabuhi

Sa pagsulúd sang tingadlaw ginalatian nila ang kagulan ngan nga maayo sing dutà, kag sa pagkalayà sang dahun sang kahuy nga ila pinamulúd, ila ginatuturan agúd nga ang abú makadugang sang kaayo sang dutà nga ila ginapanggasán sing humáy, sa pag-abút sang tingulanun, kag masunsun nga makakuhà silá sing maayo nga patubás kon dili matam-an sing gubat sang babuy kag iban pa nga sapat nga talunún.

Ang mga ikàun kon sud-an nga ginapakanamit nila amó ang usá, babuy nga talunún, halú, ibíd, singgalung, isdà sa subà kag mga pakinhasun.

Nagatungātunḡà ang lalaki kag babai sa pagpanḡabudlay sa nahanunḡúd sang ila pagpanḡabuhì, kay ang lalaki nagapanḡabudlay sa paghimú sang lati kag kainḡin; nagapanḡayám sang usá kag babuy nga talunún, nagapanalug sang mga isdà sa subà kag nagapanḡuhà sing mga pakinhasun kag ang babai amó ang nagapanggas sang humáy, amó ang nagaani, nagahimus sang pagkàun kag nagapanḡali sang mga kararutún kag mga gamhun sa bukid kon kulanḡun na sang ila patubás nga humáy, apang kon mag-anák ang ila asawa, manag-ull sa bana ang tanán nga mga kabudlay sa pagpatigayun sang ila pagkabuhì, ugaling sa balus siní nga pagpanḡabudlay nagaantus man ang babai sa pagsagúd, sa pagpabiste sang ila anák, gani man masunsun makità karón nga ang mga ati kon manlugayaw ang mga babai amó ang nagahubán sang ila mga anák, kag ang lalaki nagahayunan lamang.

Ang ulús kon panaptun nga ila ginagamit

Sang walà pa silá makakità sa mga dumuluong nga nakadangat sa ila ransohan, lalaki kag babai nga ati lunsay lamang mga ubanhon; ugaling nanabun silá sang ila kahuluy-an sang pag-abút sang una nga biniday nga taga Borneo nga nagapanapút sang ila lawas kag diri na siní magsugud sa pagbahag ang mga lalaki kag ang mga babai sa pagtalampi-on sang ila hawak tubtub sa tungātunḡà sang paa, apang ang ila dughan walà sing tabún.

Ang may saráng ikabaylo sang manta nga amó sadto anay ang panaptun nga sa masunsun ginagamit, amó iní ang ila ginapanabon; apang ang walà sing ikasaráng pagbaylo nagapanabon

lamang sang m̄ga ginit, dahun kag panit n̄ga mahumuk sang kahuy, kag sa ulihi ila ginapakamahál ang m̄ga panit sang usá kag singgalung, tubtub n̄ga nag-alam silá magbuhat sing bayukbok n̄ga ginatawág sa ila pulung n̄ga "banglo".

Ang ila pulung nga namat-an

Siling sang ila hambal n̄ga aton karón ginapamatian sa m̄ga ati, amó gid man sadto ang ila ginagamit, ugaling sa karón dakú na ang pagliwát kay tunḡúd balá sang masunsun n̄ga paghilapitay kag paghambalanay sang bisayá sa m̄ga ati, apang sadto walá gid sing salakut ang ila pulung n̄ga inati.

Ang ila pamatasan kag kinaugali

Ang m̄ga ati matinahuron sa isá kag isá, labí na sa m̄ga nagapunûpunò sa ila kag sa ila ginikanan kag m̄ga tigulang.

Mahadlukon sa pagkuhá, pagkawti kag pagpanḡawat sang m̄ga butáng n̄ga ila sang ibán.

Mahadlukon sa pagsulúd sa m̄ga katamnan sang ibán.

Matinabanḡon sa iya masigkaati n̄ga may kalisúd, labí na kon iní ginakulabus na sing pagkàun.

Ang m̄ga ulitao dili mapahamakon sa pagbuong sang dunḡúg sang isá ka dalaga kay mapait n̄ga silut ang igahatag sa ila, apang ang lalaki n̄ga saráng makasagúd sing duhá ka asawa kag m̄ga inanák nila siní, ginatugutan sa pagpanḡasawa sing duhá, ugaling sa tunḡúd siní mautitik ang pag-usisá sang punúan nila sang kabtanḡan sang lalaki n̄ga saráng makapanḡasawa sa alanḡay gid n̄ga pag-alilá n̄ga wala'y pasahi sa isá kag isá, kag igalumun sa isá ka baláy kon kamalig lamang.

Ang puluy-an nila amó ang isá ka kamalig n̄ga sadsad sa dutá, ang iya atúp diutay kon dakú man, kag sa tunḡá niya siní yarà ang dapúg nila n̄ga nagadapat man sa dutá kag dili gid mawad-an sing dungkul n̄ga may kalayu, labí na kon gab-i kay kon magtulog silá yarà sa sikwayán sang ilá tiíl ang baga n̄ga amó ang naga-apin sa ila sa katugnaw, banḡúd siní n̄ga kalayu sa tunḡá sang ila puluy-an, walá sing lanḡaw n̄ga nagasulúd sa ila kamalig, kag pananglit masudlan sang lanḡaw dayun nila lagkaw sa ibán n̄ga n̄ga pungsod.

Kon nagabatyag na ang babai sa pag-anák, ginadalá sang iya bana sa pungsod n̄ga iya naluyagan n̄ga pagaankan, kag masunsun n̄ga walá sing upúd n̄ga manughilut kondi ang bana lamang ang nagabantay, kag kon mahanabù ang pagбатыag sa tinḡulanon, ginabuhatan sing hayúbhayob agúd n̄ga dili maulanán sa dili lamang mag-anák ang babai sa kamalig n̄ga ila gina-

puy-an, banḡúd siní nḡa kinaugali, masunsun ginahingalanan sa batà nḡa bag-ong' gin-anák, ang nḡalan sang kahuy nḡa natupadán sang pag-anák sang iya iloy; pananglit kon sa isá ka punú nḡa lumboy, ang batà, pagahingalanan "Kalumbuyan", kon sa kabadyanḡán, "Kabadyanḡan" man ang nḡalan.

Madamú kag nagasarisari nḡa sumpa kag mḡa haluot ang ginapausap kag ginapainúm nila sa bag-ong' nag-anák, apang ang labí nḡa ginapakamaayo nila amó ang ginahubán sang amú kon magdaládala sang iya anák nḡa nagakupú pa sa ila dughan banḡúd siní nḡa mḡa panapat nḡa ila ginatuohan sing buhí nḡa pagtuo ang ila asawa nḡa bag-o lamang mag-anák, mapaulí gilayún sa ila puluy-an nḡa subung sang walá mag-anák kag dili makaupáng sang iya mḡa katungdanan sa sulúd sang ila puluy-an.

Sa pagkasál amó iní ang ila paagi:

Sa tapus na ang kagon kag kasinugtanay sang ila mḡa tigulang, dalhon ang kalaslon sa isá ka bungyud kon bakolód nḡa pagaupdan sang ila kahimatàan kag kon mag-abút na silá didto padalaganon ang babai sing may isá ka gatús ka dupá ang antad kag ugaling ipalagás sa nagapanḡasawá nḡa kon maabút niya magasawaháy na silá nḡa duhá kag mabuluylog na sa pagpaulí sa pagpanḡinaun na sang mḡa aman kon may diutay nḡa kahimtanḡan ang ila nikanan.

Kon sin-o sa ila ang magmasakit, ang manugbulong wala'y liwan nḡa gina-usisá sing mautitid kondi ang nagamasakit, kon diin nḡa talon magsughot kag kon anano ang binuhat niya sa talon kay konó ginhiwitán sang mḡa talunanon nḡa amó ang nagbutáng sing balatian sa tao, kag agúd malugpay ang mḡa kaakig sang talunanon kag magaayo ang nagamasakit ginauló-lohan nila sing mḡa dulut nḡa kalan-on ang mḡa talunanon nḡa nagapuyú sa pungsod nḡa ginsughután sang tao nḡa nagamasakit.

Sa gilayón nḡa mabugtú ang ginhawa sang masakít, ila himusun ang bangkay dunḡán sang tanán nḡa mḡa gamít niya nḡa naanaran kag igalubúng kaupud sang bangkay kay kon dili magapamalikid ang namatáy sa pagbalikbalik sa ila baláy tunḡúd sang iya mḡa gamit.

Sa dutà nḡa palanḡumhon sang minatáy didto nila ginabung kon sa palanḡumhan sang iya ginikanan kon ang minatáy walá sing ginaumá, apang ang ila paglubúng dili higdá kondi nagatindug kag tubtub sa liog lamang ang tampuk kay ang ulo ginapalusót sa dutà kag ginapasadukán tubtub sa ikatlo ka adlaw kag tumampuk sang dutà nḡa magabunsod sing maayo.

Ang mḡa talanḡisón kag panalambiton ginásunúd sang lan-tuy nḡa bagakay nḡa tatlo lamang ka buhú ang tulali kag mamingaw sing tunúg nḡa makapadugang pagbatyag sang kalisúd.

Ang minatáy konó nḡa nalubúng sa ila umá, amó ang ma-

bakud n̄ga bantáy sang ila katamnan.

Ang pagbaylohanay sang isa ka butang

Dili matawág n̄ga baligyà kag bakál ang ginahimú sadto anay sang m̄ga ati, kondi baylohanay; kay walâ pa sing pilak kag kuarta n̄ga nagalakát sa ila, apang sang ilahanon pa lamang may pungsod man silá n̄ga baylohan n̄ga amó ang ginadugukan sang ibán n̄ga ati n̄ga may dalá n̄ga balaylo, subong pananglit sang m̄ga bankil sang babuy, sun̄gay sang usá, m̄ga pakinhason, aliman̄gu, uláng, tagahumok, bagakay n̄ga libun, luy-a n̄ga tapúl kag ibán pa, amó ang ginapamaylo nila sang ibán n̄ga butang n̄ga walâ sa ila.

Ang gahúm kag ang pagbulut-an

Ang Datù amó ang nagahusay sang ila ginakasabāan; amó ang nagahatag sing silut, kag amó ang nagatukud sang m̄ga kasugúan.

Iní n̄ga gahúm dili masaylo sa ibán kondi sa m̄ga inanák sang datù, apang ginapili ang labíng' maisug sa ila bisán kali-baynan sia.

Apat ka tigulang ang katimbang sang Datù sa paghusay sang m̄ga kasabà n̄ga amó biláng ang saksi sang pagbulut-an sang Datù.

Sa hulúkmanan nila walâ sing lingkuran, nagalumpaang ang tanán pati ang Datù kag m̄ga tigulang.

Ang salá n̄ga ila ginapakadakú kag ginasilutan sing mabug-at n̄ga silut pati sa pagpabitáy, pagpalubúng sing buhì kag pagtunud sa lawúd, amó ang pagpan̄awat kag paglugus sa m̄ga dalaga kag pagpan̄ginbabái kon pan̄ginlalaki sa may bana kon may asawa.

Ang pagpatáy kon gikan sa luyag lamang sang nagaaway sa pagpakitá sang ila kaisug kag pagkasampaton, walâ pagasiluti, hinunú-o ginadayaw ang ila kaisug kag amó iní ang madalí makapan̄gasawa sing dalaga n̄ga maayú-ayo kag binatà sang talahuron nila; apang kon ang pagpatáy gumikan sa mabudhi n̄ga paagi, iní ginasilutan sing kamatayon man.

ANG ILÀ TULUOHAN

Ang m̄ga ati walâ sing ginatu-ohan n̄ga Bathala, Dios, kay konó walâ man silá makakitá kag walâ sing nakapana-ug sa langit n̄ga nakapanugid sa ila; apang nagatuo silá n̄ga may m̄ga talunanón n̄ga saráng makahiwit sa ila; ban̄gúd siní, tuig-tuig

n̄ga tanán igkatapus sang ila patubás, nagaalamut silá sing m̄ga kalan-on n̄ga ginadulut nila sa kagulangān n̄ga ginatawág nila n̄ga Palhi kon mala-uton agúd dili paghiwitán ang ila lawas, kag dili paghikawan ang ila pagtubás. Ang kahuy n̄ga ginalihi-án nila amó ang bubug kag ang lunúk; gani man ginalikawán nila ang pagka-in̄gin sang bukid n̄ga nalapitán sang bubug kag lunúk kay konó amó ang puluy-an sang m̄ga talunanon, labí kon may tuburán sang tubi sa punò nila.

(Panugyan sang tagsulát).—Masunsun mabatián karón sa m̄ga ati ining' masunúd n̄ga kalantahon:

“Bisán tamon ati
 maitúm n̄ga linahí,
 binatà tamon dinhi
 timbang kamí diamante.
 Diamanteng' kamahalan
 doble ang ginikanan;
 “gurang tamon sa bisayâ
 labí pa sa katsilâ”.
 katsilâ sa Manilâ,
 padì sa Ilóng-ilong
 nakabúong sang agong
 nakapsâ sang lingganay,
 lingganay pagtunúg ka
 agong pag-ugayóng ka.”

Ining' pulung n̄ga “gurang tamon sa bisayâ, labí pa sa katsilâ” nagapamatuud n̄ga ang ati amó ang m̄ga una n̄ga pumulyò sa Panay. Doble ang ginikanan, kay madamú na sa ila ang kalibugán.

IKADUHA NGA BAHIN

Ang pag-abút sang mga Datu nga tagá Bornay sa pulu nga Pan-ay, kag ang mga kabanq- danan sang ila paghalin sa ila duta

Tungúd sang kabanqis kag kapintas sang Datu nga si Makatunaw nga nagapunûpunû sa mga Datu sa Bornay (Borneo) kag nagapanlugus sang mga asawa kag mga manggad sang iban nga mga Datu subung sang ginhimû niya kay Datu Paiborono nga iya inagawan sang iya mga gamit kag kasangkapan nga lunlun bulawan, nagtalal-assa Bornay ang mga Datu nga mabasa sa masunûd ang ila mga ngalan, upûd sang ila mga asawa kag mga ulipon:

Datu Puti, ang asawa si Pinangpanqan.

Datu Bangkaya, ang asawa si Katurong.

Datu Paiborong, ang asawa si Pabulanen.

Datu Sumakwel, ang asawa si Kapinanqan.

Datu Paduhinog, ang asawa si Ribongsapaw.

Datu Domangsol, ang asawa si Kabiling

Datu Lubay; Datu Dumangsil; Datu Dumalogdog;

kag Datu Balensuela.

Amó iní nga mga Datu ang naghalin sa Bornay sa paglikaw sang kabanqis kag kapintas ni Datu Makatunaw.

Sa tagû kag sa hipus lamang sumakáy silá sa mga sakayán nga biniday upûd ang mga asawa nila, mga ulipon kag kasangkapan nga sarang madalá. Nanqalihid silá sa duta sang Paragwa, nga sadto anay nagaanqut sa Bornay, ugaling nakigbulag sang ulhi tungúd sang linug kag pagtuga sang bolkan; kag sa pagpamutawán nila sa dawis sang Paragwa, ila gintaduk ang ila biniday sa lawûd sa pagpautaw-utaw, kag paglantaw sang mga pulû nga ila pagadungkaan bangûd siní nalandawán nila ang pulû nga Panay nga ila ginpadulungan sang ila biniday tubtub dumungka sa tupad sang suba sa Sirwagan, kay konó may dalá silá nga isá ka tao nga nakadangat na sa amó nga pungsod sang una niya nga pagpanakayon.

Ang suba sang Sirwagan kag ang sapa sang Andona

Ang suba sang Sirwagan, yarâ sa bagatnan sang banwa sa San Joaquin, kag nayon sa Aminhanan sang minurô sa Sinûg-

buhán nga ginpuy-an sang ati nga si Marikudo nga siling sang naasuy na amó ang datù sang kaatihan.

Ang sapâ sang Andona, yarà sa tunḡâ kon ulút sang subâ sang Sirwagan kag minurô sa Sinúgbuhán, sa gibwanḡán siní nga sapâ, nagasulúd ang taúb kon dakû ang tubig; busâ sang paglusad sang mḡa tagá Bornay sa ila sakayán, ila ginhabay ang ila biniday kag ginpasulúd sa sapâ sang Andona kag ila ginlig-on ang higút sang ila sakayán agúd indì maanud sang bahâ, kag diri siní nga sapâ nakakitâ silá sing isá ka ati nga nagapanalug kag ila pinakianhan kon diin nagapuyú ang ila punû-punû nga ati; ginsabát silá nga didto nagapuyú sa Sinúgbuhán sa pulung nga inati nga nahanḡúp sang tao nga nakapanakáyon na dirâ.

Ang pagkitaay sang mga Datu nga tagá Bornay kag ni Marikudo nga Datu sang mga ati sa minuro sa Sinúgbuhan

Sang pag-abút sang Datù nga tagá Bornay sa minurô sa Sinúgbuhán, nagpalalagyo ang ibán nga ati kay nagkahadluk silá, apang si Marikudo nga isá na lamang nga nabilin, hinonuo gumamit sang iya panâ kag tamíng kag sa dakû nga kabugnaw sang iya dugú kag kaisug umatubang sa pagpakiana sa tagá Bornay kon anano ang tuyù nila sa pagdanḡat sa ila dutâ. Si datù Putí nga amó ang pulupanḡulo sang iya mḡa kaupdanán nagsabát nga ang ila tuyù amó ang pagpakig-anḡhud kag pagsandugú sa mḡa ati nga pumuluyò sa amó nga ransuhan nga ginapanḡulohan sang talahuron nga datù nga ila ginaatubang kag langkuy siní iya pinahayag ang ila katuyúan sa pagtabâ sing dutâ sa pulú nga Panay nga ila pagapuy-an kon ila ma-uyunan kag maghisugút sa billi.

Si datù Marikudo nakiana sa ila kon nakakitâ na balá silá sang dutâ nga ila na-uyunan. Sumabát si Datù Putí nga kuntá ang dutâ nga ila ginatapakan nga amó ang minurô sa Sinúgbuhán, amó ang ila naluyagan nga pagapuy-an kon igatugut sa ila. Ang sabát ni Marikudo sa ila amó nga makigsapul anay sia sa ibán nga tigulang sa iya minurô, "ugaling makahibalú kamó kon anano konó sang mḡa tigulang sa pilá ka adlaw kon makasinapulsapul, kag karón saráng kamó anay makapauli kay magapasugú lamang akó ugaling."

ANG PAGSILINAPUL SANG MGA TIGULANG NGA ATI KAG NI MARIKUDO NGA ILA DATU

Sang pagkalumbus sang mga tagá Bornay, dayon pinatugtug kag pinabasál ni Marikudo ang agong kag mang-mang nga amó ang tandàan nila sa pagtililipun kag sa walá madugay nag-ala-bút ang mga karamúan nga ati, lalaki kag babai, batà kag tigulang, sa pagpanalatsat kon anano ang katuyúan sang mga tinao nga bag-o pa lamang malumbus; amó kag sugiran silá ni Marikudo nga "yadto nga mga tinao mga datù sa Bornay nga buút makig-anghud kag magsandugú sa aton dutà nga ila pagapuy-an kon luyag naton, bangúd siní akon ta kamó ginapatipun agúd ang inyo pagsabát kon anano sa inyo binubuút kay amó ang sabát ko sa ila nga matiana akó anay sa mga tigulang nga akon kaupdanan". Ang isá sang mga tigulang nga ati nagsabát sa ngalan sang ibán nga "walá sing kabilinggan ang pagpatabà sang aton dutà kay malapad man kaayo kag dili na malambut sa pagpanguma, kag ginasalig na lamang kay Marikudo ang pagpabilí kon pilá ang iya luyag".

Si Marikudo nagsilíng sa ila nga ang dutà nga naluyagan sang mga tagá Bornay, amó ang pungsod nga ila ginapuy-an kay malapít konó sa dagat. Sumabát man ang tigulang nga walá man sing kabilinggan kay ginapakamaayo nila gani ang bukid nga kagulangan kay ang kabukiran nga nalapítan nila, nagakaurút-urut na sing kaingín, labut pa siní, sa baybayon masamí abután silá sang dumulúong nga mananakaw nga makasulang sang ila talaqúon nga hurúbaton.

Sa tapus sang ila sinapúlsapul kag paghilisugut pagbaligya sang ila minuró, si Marikudo nagpulung sa ila nga sa mga pilá ka adlaw igapatawág niya ang mga datù nga tagá Bornay kay amó na yadto ang iya pagtalangkud sang ila ginkasapulan, bangúd siní magaaman sia sing mga kalan-un kag ilimnon nga igaamuma niya sa ila; gani man, ang pulung niya, kinahanglan nga ang isá kag isá magpatigayon sa pagpangayám sing usá, babuy nga talunón, kag pagpanalug sang mga palhi, ulang, alimanģu, kag ibán pa nga isdá sa subá kag mga pakinhason nga labíng' maayo nga ipasumsum sa mga dumulúong nga mga datù kay ang bugás nga bisayá sia na lamang ang magapatigayon subung nga iya man pinaalaman silá nga sa amó nga adlaw magtililipun tanán silá kag dal-on sang mga maalam magpahuni ang ila mga palahunihon kay magasalaut silá.

Ikaduhá nga pagkitaay ni datu Marikudo kag sang mga Datu nga tagá Bornay, kag ang pagsinadyasadya

Sang nahandà na nã tanán ang m̃ga kalan-un nã pinaataman sa dakù nã buganà ni Marikudo, iya pinatawág ang tanán nã m̃ga Datu sa Bornay nã nagaranso sa gibwangán sang sapá sa Andona sa tupád sang ila biniday kag iya gintugunan ang nagkadto sa pagtawág nã mang-upud ang ila asawa kag m̃ga ulipon kay nagatlipun ang iya m̃ga ginsakupan sa pagpakig-anghud sa ila.

Sa wala'y duháduha, ang m̃ga tagá Bornay kabuylog sang ila m̃ga asawa kag m̃ga ulipun kag sa m̃ga pag-ulús nã malahon nagpadulung silá sa Sinúgbuhán nã nagatakus sa ila lawas sang kampilan kag karis ang m̃ga lalaki, kag nagbilitbit ang m̃ga babái sang m̃ga inúghatág nila sa m̃ga ati tandà sang ila pag-inanghud, kag anay sang pag-abút na nila sa ranshan sang m̃ga ati, ini nagahululát sa ila sa idalum sang kadapdapn nã m̃ga magapà sing sangá kag dahun nã ginapasilungán nila kag didto nahandà ang ila m̃ga kalan-un nã napanagtag sa dahun sang saging kag kay walá sing m̃ga lingkuran kay amó ang batasan sang m̃ga ati, ang m̃ga dumulòong naglulupan-ang man silá sa dutà subung sang m̃ga ati, apang ang m̃ga babái nã m̃ga asawa sang m̃ga datu, kay nailak silá sang ila ulús, walá mag-ilug sa paglulupan-ang bangúd siní ang m̃ga ati nagsiling nã ang m̃ga bisayá, masiriwa-ul sing pang-ulús kay dili makatikú sang ila tuhod, kag diri gumikan kuntà ang kutsokutso sang m̃ga babái nã ati nã naghinudinghuding sa pagsiling nã ang m̃ga babái nã bisayá dili makig-anghud sa ila kay dili makigtupad sa ila ginalingkurán; apang sang pagpanagtag na sa ila sang m̃ga dumtum nã tinuhug nã daw kulintas, m̃ga panyù kag m̃ga husáy nã kahuy, nalugpayán ang m̃ga aligutgut sang ila buút, kag ang isá kag isá nagpahayag na sang ila maayo nã buút, labí na ang m̃ga lalaki nagkalipay sang pagkabatan nila sang kamangyan, parakúl kag sundang nã daw sagaranas ang tabas. Si Marikudo nahatagan nila sing isá ka karis nã pinusadan sang tumbaga, kag ang asawa niya nã si Maniwantiwan hinatagan sing isá ka kulintas nã dumtum nã dalagkú sang sa ibán kag mapulá ang iya dúag nã may tabíd nã gurónggurong.

Sa tapus sang ila pagkinàun kag ilinum, dayon patunúg sang may m̃ga palahunihon sang ila m̃ga gamít nã naanaran kag ginasaotan sang m̃ga ati nã nagapinanungpanung sang ila saut nã ati-ati kag ila ginkantahán sang ila m̃ga kalantahon nã nag-

hatag sing kawilihan sa m̄ga tagá Bornay n̄ga sang pagkatapus sang m̄ga ati sa pagsàut, pinapatík nila sa maalam magpatík sang sinulúg ang tambol kag ila man ginsinulugán sang ila m̄ga hinangiban n̄ga naghatag sing dakú n̄ga kulbà sa ibán n̄ga nagpakasakà sa m̄ga kahuy kay daw matuud gid n̄ga away ang ila pagsinulúg,

Ang ila m̄ga palatunggon, amó ang lantuy kag tipano n̄ga bagakay n̄ga tatlo lamang ang tulali, ang tambol, ang mangmang, ang gurúnggurung kag ang subing.

Isá ka saduk kag isá ka kulintas nga lunlun nga bulawan amó ang baylo sang pulu nga Panay

Sa tapus ang ila panginàun kag pagsinulúg, naghambal si datù Marikudo sa kay Datù Putí n̄ga niya walá sing kaulangán ang pagtabà nila sang ila dutà kay nagahisugut man ang m̄ga tigulang n̄ga iya kaupud, kag dayon pinakianhan niya kon pilá gid balá ang ila igabayad sang ila dutà. Si datù Putí nakiana man kon diin tubtub ang kalaparún sang ila dutà; sa sini n̄ga pakiana nagsabát ang isá ka tigulang n̄ga ati n̄ga nakalibut sang bilóg nga puló, n̄ga niya, "anghud, kon imo libuton ang bilóg n̄ga pulú sa pamaybayun n̄ga paglibut, humalin ka sa imo palangumhan n̄ga bag-o pa lamang pinanggasán sing humáy, igù n̄ga lubkanon ang imo panggas n̄ga humáy kag imo samputón."

Sang pagkabatí ni datù Putí sini n̄ga sugid, dayon niya tawág sa iya sulugúon kag pinakuhà niya sa ila sakayán ang isá ka sadúk n̄ga bulawan kag isá ka batiyà n̄ga bulawan man, kag anay n̄ga nadalá sang sulugúon, iya gintanyag sa kay Marikudo kon buít sia magbaylo sang iya dutà sa amó n̄ga sadúk kag batiyà. Si Marikudo sang pagkakità niya sang bulawan n̄ga nagaidlak nahaylo sia kag dayon niya batun kag tinúngtung sa iya ulo ang sadúk kag sumayaw n̄ga nagataklus sang iya karis n̄ga hinatag man sa iya, apang sang pagkakità sang iya asawa n̄ga si Maniwantiwan n̄ga si Marikudo may sadúk n̄ga bulawan, namulong sia n̄ga dili pagpadayuncn ang pagbaylcharay kon dili sia hatagan sing kulintas n̄ga an̄gay sang ginapan̄gkulintas ni Pinangpan̄gan n̄ga asawa ni datù Putí bisán pabayáan ang batiyà. Si datù Putí nagsugú sa iya asawa n̄ga ihatag ang kulintas sa kay Maniwantiwan, kag sa walá sing pamalibad iya ginhukás sa iya liug ang kulintas kag ihatag kay Maniwantiwan, apang iya pinamulungán n̄ga sa aman sang inyo dutà, inyo akó hatagan sing isá ka tabun̄gús n̄ga aliman̄gu, isá ka bilog n̄ga babuy n̄ga malabà sing bangkil kag isá ka bukáy n̄ga usá n̄ga

libát sing matá. Ginhangdù ni Maniwantiwan ini n̄ga pinan̄gayù ni Pinangpan̄gan, apang pagahulatón niya kay mapapan̄gità pa sia.

Dayon suúb ni Maniwantiwan sang kulintas kag sumàut n̄ga ginasabayan ni Marikudo.

Ang timbang sang sadúk n̄ga bulawan, may kalim-an ka bas-ing (1) kag ang batiyà n̄ga bulawan nagatimbang sing isá ka libu ka bas-ing, ang kulintas mamulúmag-an pa sa sadúk, bisán matuud n̄ga nagasangyad sa dutà.

Ang m̄ga ati n̄ga bag-o pa lamang makakità sang sidlak sang bulawan dakù ang kaluyag nila kay n̄ga nila mahál ang bayad sang tagá Bornay sang ila dutà, ban̄gúd siní nagpulung silá sa m̄ga datù n̄ga ilaigabilin ang ila m̄ga kamalig sa ila kag m̄ga katamnan sa ila m̄ga kain̄gin, kag anay n̄ga nahimus nila ang ila m̄ga gamít kag kasangkapan, naghaling silá n̄ga pumadayon ang karamùan sa uo sang subà n̄ga ginatawág "Dalanas" kag ang ibán pumadayon sa Kabadyan̄gan.

Ang m̄ga datù n̄ga tagá Bornay nagpalauli sa Andona n̄ga nahamutangán sa ila ransuhan sa paghulát tubtub nalumbus ang m̄ga ati sa minurò sa Sinúbuhán

(1) Ang bas-ing, timbang napulù ka sikapat.

IKATLO NGA BAHIN

Ang pagsaylo sang mga datu nga taqá Bornay sa minuro sa Sinúgbuhán

Sang pagkalumbus sang mga ati sa Sinúgbuhán, ginsugú sang mga datú ang ila mga sulugúon nga pamutanán nila sing dabúk ang mga pamaláy kon kamalig kag agúd mag-asú sing maayo ang dabúk pinadal-an nila sing maramú nga kamangyan kag ila gintugunan nga ang kamalig nga mahigkú kaayo, ila pagatutdan agúd ang kagaw sang kabuyaw dili maglatún sa ila, kag sa pagtuman siní nga sugú, pilá lamang ka kamalig ang nabilin nga amó ang puluy-an sang datú nga ati kag limá nga ila sang na-igúan nga ati

Sa tapus ang pagdabuk nga nagdugay sing tatlo ka adlaw, nagsaylo ang mga datú sa Sinúgbuhán upúd ang ila asawa kag mga ulipun kag asawa man nila siní, kag nagpalabilin lamang si datú Lubay, si datú Dumaloglog, si datú Paiborong, si datú Padohinog, si datú Domangsol pati ang asawa kag ulipun nila nga tatlo nga naulihi kag walá mahibalú-i kon qin pamaatubang ang apat sa ila nga amó si Lubay, si Dumalogdog, si Padchinog kag si Domangsol; apang si Paiborong pati ang asawa kag sulugúon niya nagpuyú sa pungsod nga ginatawág "Lanag" sa siní man nga pulú nga Panay.

Ang una nga qinhikut nila sang pagsaylo na nila sa Sinúgbuhán

Sang may tatlo na ka adlaw nga nakasaylo na silá sa Sinúgbuhan, ginsapul ni datú Puti ang iya mga ginsakupan sa paghalad sa Bulúlakaw nga amó ang ginpaká Bathala nila agúd maglig-un ang ila pagpuyú sa pulú nga Panay kag bangúd siní ila ginsugú ang ila Padipadi nga ginahingalanan Bangutbanwa nga datá man nila sang ila paghalín sa Bornay kag ila ginapanugyan nga makisayud gid sia sa ila ginapaká Bathala kon angay balá magpadayon silá sa pagpuyú sa amó nga Sinúgbuhán kon may liwan pa nga pungsod nga maayo nga saráng nila mapuy-an kag makaminuad sing madalí kag maramú nga kaliwatan.

Gintuman ni pading Bangutbanwa ang ginsugú sa iya sang mga datú kag sa tapus sang iya paghalad sa ila Bathala nga Bulúlakaw, nagsugid sia sa mga datú nga siling sang iya pama-

latyagon, didto ang maayo nga puluy-an sa na-ayún sa kasadpan dapít sang Sinúgbuhán nga nagaubáy man sa dāgat, bangúd siní ginsugù ní datù Putí si datù Sumakwel nga maglaguyaw sa na-ayún sa kasadpan sa pag-uisà kon diñ ang pungsod nga maayo pagpuy-an kag pili-on gihapun ang malapít sa gibwanḡan sang subà.

Gintuman ni Sumakwel ang sugù ni datù Putí kag sa pag-abút niya sa Malandug nga nagaubáy sa baybayon ginladlao niya ang iya salibút kag nakakuhà sia sing maramù nga isdà nga ila ginpanapahan kag gindalà sang pagbalik nila sa Sinúgbuhán kag anay nga nakaabút silá, nanugid sia kay datù Putí nga ang Malandug amó ang pungsod nga maayo kay mahanayap ang dutà kag maayo nga kuluhàan sang isdà.

Sa amó nga sugid ni Sumakwel kay datù Putí, iní namulung nga dili nila pagdugayon ang pagsaylo sa Malandug kay sia magabalik sa Bornay upud sang mga datù kag mga sulugún nga buít sa iya mag-upud.

Ang pagbalik ni Datu Puti sa Bornay upud sang iya asawa nga si Pinangpangan kag duha ka datu nga si Dumangsil kag si Balensuela pati sang ila mga sulugon lalaki kag babai

Sang may siam ka adlaw nga nakabalik si Sumakwel gikan sa Malandug, gintipun ni datù Putí ang tanán nga tagá Bornay nga nagapuyù sa Sinúgbuhán nga anay nagtililipun silá iya pinamulungan nga sia magabalik sa Bornay kay nalóoy sia magpanumdum sa ibán nga datù kag mga sinakup nila siní kon pagapintasán ni Makatunaw nga sia lamang ang makasagánsangang, sang iya kabanḡis, ugaling ang pulung niya magabalik man sa pagdúaw sa nagkabilin diri siní nga puló kon ginatuluk niya nga mahaganhagan na ang kapintas ni Makatunaw, kag iya pinamulungan silá nga ang mabilin nga magapunòpunò sa ila amó si datù Sumakwel kay amó ang ginakilala niya nga gylang sa edad sa ila kag maayo sing kaisipan, malinúng sing pamatasan kag sulúsangkad sa ibán sing tinun-an.

Iya gintugunan nga ang tanán magpanḡabudlay sa pagpanóm sing mga talamnunon nga may kapuslanan, kag dili silá magmatamad sa pagpanḡitá sing binhi sang maayo nga talamnunon nga ila igapalapnag sa ibán nga pungsod, labí na gid ang kawayan, ang niyug, buri, anahaw, bagakay kag bulù kay siling nga silá na ang tag-iya siní nga puló, silá man lamang ang magapulús. Sa kay Sumakwel namulung sia nga iya dumdumón nga nagtal-

as silá sa Bornay tungúd sang kabanġis ni datù Makatunaw, busá likawán gid niya ang pagpamintas kay kon batíon kunina nġa malinúng ang imo pagpuyú dirí siní nġa pulú, mġaabat dirí sa inyo ang mġa kaliwatan.

Ang tanán nġa nagapalamatí, nagpahayag sang ila dakú nġa kaawà kag kasakit kay magabulág na sa ila ang ila ginaamayamay nġa nagluas sa ila sa kaisug kag kabanġis ni Makatunaw kag ang tanán naninguhá maghatag sing pabalun kag handumanan sa ila ni datù Putí.

Gab-i na nagakatulúg na ang mġa tao kag tumaliwan si datù Putí agúd dili magtuluk sang kalisúd sang iya mġa ginsakupan, si Sumakwel lamang ang nakahibalú kag sia lamang ang nakapatulúd.

Ang paghapit ni datu Puti sa suba sang Ta-al kag ang pagpabilin ni datu Dumangsil kag ni datu Balensuela

Sang pagpamutawan ni datù Putí sa Sinúgbuhán iya ginpadulong ang iya biniday nayan sa sidlanġán kag sang nagapa-utaw-utaw silá sa tungá sang lawúd nġa may kapin sa isá ka bulan ang ila pagpanakayon, nakalantaw silá sing dakú nġa pulú nġa konó ang iya kaanġay kon lantawón sa lawúd daw, ang isá ka lusúng nġa balayhan sing humáy, kag ila pinadulungán sang ila biniday nġa anay nagaubáy-ubay na sa baybayon, nalantawán nila ang gibwanġán sang subá nġa ginatawág Katal-an tungúd sang maramúnġa kahuy nġa ginatawág tal-an nġa nagatubú sa iya, kag kay madalum ang amó nġa subá, ila pinasulúd ang ila biniday sa walá'y kaiwatan, kag dayon nila lusad sa pagpanġusisá nġa anay nahimutaran nila ang dutà nġa maayo kag mahanayap, nagpanapát si datù Dumangsil kag si datù Balensuela sa pagpabilin upúd sang ila nagamilynò nġa mġa sulugúon kag konó amó ang ginhalinán sang mġa laki sang mġa tagalog nġa sadto anay ginatawág nġa taga-ilog.

Si datù Putí kag si Pinangpanġan nġa asawa niya patí ang ila mġa sulugúon, pumadayon pagbalík sa Bornay, kag walá na sugira ang ila nandanġatan sang ulihi.

Ang pagsaylo ni Datu Sumakwel kag ni Datu Bangkaya sa Malandug, pati ang ila asawa nga si Kapinangan kag si Katurong upud sang ila mga sulugon

Halus tumaliwan si datù Putí, ginsugú ni Sumakwel ang

tanán nila n̄a sulugùon n̄a lalaki n̄a lumakát silá sa Malandug kag pumatindug sing baláy sa baybayon sang Malandug n̄a iya na n̄a d̄aan ginpat-inán sang pagkadto niya didto kag sa walá madugay n̄a m̄ga adlaw gintundàan sia n̄a nahumán na ang kamalig, kag ang baláy hulumanon na lamang, busà nagsaylo tanán silá didto kag dalá na nila ang tanán n̄a kasangkapan.

Sang didto na si Sumakwel sa Malandug, (1) ginsugù niya ang iya m̄ga sulugùon n̄a man̄ga-ingin kay pagapanggasán nila sing humáy sa pag-abút sang tinggulan, kag sia walá sing liwan n̄a ginapanglibánglibán̄an kondi ang pagladlad sa dagat sang iya salibút n̄a sa adlaw-adlaw n̄a tanán nagakuhà sing maramù n̄a nakasangkud sang ila pag-ikàun.

Sang may isá na ka t̄uig n̄a nakasaylo silá sa Malandug, naglakát si Sumakwel sa kabukiran kaupud niya si Ban̄gutbanwa sa pag-usisà kon diín ang bukid n̄a Madyaas n̄a konó amó ang puluy-an sang ila Bathala n̄a Bulúlakaw, kag iya gintugyan ang iya salibút sa kay Gurunggurung n̄a isá sang m̄ga upúd nila gikan sa Bornay, kag ini amó bilang ang nagapatigayon sang tanán n̄a kinahanglan sa sulúd sang iya baláy sa m̄ga inadlaw n̄a walá sia sa iya baláy tubtub n̄a makapauli sia, busà si Kapinanḡan daw naghi-uyon ang ila buút ni Gurunggurung kag naghimù sing malu-ibon n̄a buhat sa iya bana n̄a nadugay makapauli kay nawili silá ni Ban̄gutbanwa sa kabukiran n̄a d̄aan ginsugiran niya si Sumakwel n̄a daw may ginapanagúp̄nup n̄a kaláin sa pungsod n̄a ila ginapuy-an; ban̄gúd siní walá silá magdayon sa paghin̄gabút sang bukid n̄a Madyaas kay si Sumakwel dakù ang pag-ulingig niya sa m̄ga ginsakupan.

Sang yarà na silá sa Malandug, ginbalík niya ang iya kaliban̄an sa pagladlad sang iya salibút n̄a daw sa walá magamit kutub sang paglakát niya sa bukid, kag sang isá ka aga n̄a naladlad niya sa dagat, nakakuhà sing dili hamák n̄a isdà n̄a iya pinabulád sa iya m̄ga sulugùon kay indi na silá makaurut sa pagkàun sa isá ka adlaw, kag iya pinaandamán ang iya sulugùon sa pagbantay sing maayo agúd dili pagtabanun sang m̄ga idù, kag dili pagdagiton sang m̄ga pispis; apang nagsabát sa iya ang m̄ga sulugùon n̄a niya, ginoo n̄a amon agalon, bisán pa gani ang ginatagù mo sa sulúd sang imo baláy, ginasubád pa sang ibán, kapin pa ang nahamyang sa mahaway, dili pagsubarón? Ban̄gúd siní n̄a panalabton sang iya m̄ga sulugùon, naglibúg ang ulo ni Sumakwel labí na kay nakadumdum sia sang panagúp̄nup ni Ban̄gutbanwa sang didto silá pa sa bukid, busà daw ginasat-um niya n̄a ang kaláinan yarà sa sulúd sang iya baláy;

(1) Sa talamdan n̄a akon naayap, walá masambit ang m̄ga ngalan sang asawa ni Dumangsil kag ni Balensuela. — (N del A.)

bangúd siní naghimù sia sing kalalanġan nġa amó iní'ng masunúd: Sang isá ka adlaw nagpaláum sia sa iya asawa kag mġa sulugúon nġa makadto sia sa malayú nġa pungsod kag nagpahimus sia sing kan-un kag isdá nġa iya pagabalunon kag nagpabuhat sing pasúk nġa suludlan niya sang tubig kag sang gab-i nġa dāan sang buút na silá magtulug sang iya asawa iya iní piná-alaman nġa dili na niya sia pagpukawón kon maglakát na sia kay gab-i pa ang iya pagbugtaw agúd makabalik man sa gab-i nġa masunúd, busà sang pagbugtaw niya sang kapín pa lamang sa tunġa ang gab-i naghinay sia sa pagbangun, kinuhāan sing pintal ang ganhāan sang ila baláy, kag sumaká sa papag nġa yarà gid sa ibabaw sang ila higdāan nġa may dalá nġa kan-un, isdá kag tubig, busà dili sia paggutumon kay sangkap sa balun. Sang ulú-adlaw na, pinatawág ni Kapinanġan si Gurunggurung sa iya sulugúon nġa babái kay konó may igasugú sia sa iya, kag langkuy siní, iya pa ginbilinan nġa naglakát si Sumakwel sa malayú nġa pungsod kay may balun gani nġa kan-un kag ikāun, kag sa gab-i amó ang iya pagpa-ull, gani man si Gurunggurung nġa nagahingalit lamang sang maayo nġa takná, walá magkuli sa pagkadto sa baláy ni Kapinanġan, kag sang iya pag-abút, dumayon sa sulúd diin nagahulúhigdà si Kapinanġan nġa nagahulát sa iya, kag sa walá'y pagpanġinlaman, dayon niya kuntà higdà, apang si Sumakwel nġa nagapanilag sing maayo sa ibabaw, dayon niya buslugán sang iya bangkaw si Gurunggurung nġa naigú sa dughan kag linapús sa likúd kag walá gid makabangun tubtub namatáy sia. Si Kapinanġan walá gid makasat-um nġa ang nagbuslug sang bangkaw amó si Sumakwel, gani man nakapamulung pa sia sing: "Makapilá na akó magsiling kay Sumakwel nġa dili niya pag-ibutáng ang bangkaw sa papag kay kon mahinali mahulug patí sia kon akó man mapatáy subung sang nadanġatan ni kailóng Gurunggurung; kon sa iya pa kuntà iní mahanabú dakú ang akon kalipay." Maathag kaayo ang pamati ni Sumakwel siní nġa pululongon ni Kapinanġan nġa daw halus maluksu sa papag sa kaakig ugaling naghipus lamang kay buút pa magpanilag kon anó ang buhaton niya sa bangkay ni Gurunggurung.

Ang pagpamlay ni Kapinanġan sang pa-a kag butkon ni Gurunggurung

Ginlikit kuntà ni Kapinanġan sa banig ang bangkay ni Gurunggurung kay buút niya pas-anón nġa igalubung sa talunan, ugaling dili sia makadala kay dakú sing lawas si Gurunggurung, amó kag nadumdumán niya ang pagpamlay sang mġa pāa kag

mga butkon, busà sa gilayón kumuhà sing sundang kag iya ginbulág ang mga paa kag butkon sa lawas kag anay nagbulublag na, ginlikit niya sa banig ang lawas kag sa isà ka banig ang mga paa kag butkon nga ginbalikbalik niya sa paghakat sa talunan din niya ginhabúy sa madalum nga sapà nga walà pag-sayuhí sang tao kag ang dugú iya gindagnasán sing maayo. Iní nga buhat niya walà makahibalú ang iya mga sulugúon kay iya ginsugú sa pagkadto sa ila kaingín, apang dayag nga tanán sa mata ni Sumakwel nga nanáug sa papag sang ikaduhá nga pagdul-ong ni Kapinangán sa talun, kag sang malapít na ang takná sa tungá ang gab-i amó ang pagpauli niya sa iya baláy nga daw naghálín gid sa bukid ang kahalimbawà sang iya bayhon; nga nagpahayag sing maayo nga buút sa iya asawa nga sadto nga gab-i pumakità man sang iya kalulú sa kay Sumakwel kag iya gilayón pinahimusan sing pagkaun kag ginsiling pa niya nga natulugán na lamang sia sa bayáwbayaw sa tamà nga paghulát.

Mga mali nga halambalanon ni Sumakwel sa iya asawa nga nakapasat-um sa iya nga nasápuan ni Sumakwel ang mga binuhatan niya nga malain

Nag-ayap si Sumakwel sa pagbugtaw kag sa malulú nga mga pulung iya ginpukaw ang iya asawa sa pagpahibalú nga makadto sia sa baybay sa pagpanalibút, langkuy sini iya pa ginsiling nga ipahimus gilayón ang bugás kay balunon niya kon maglakát pakadto sa ila kaingín kon makapauli sia gikan sa baybay. Iní nga mga tugon ginhandú ni Kapinangán sa malulú man nga panalabton, kag nagsiling pa nga magaupúd sia sa umá kay buút man magpanglingálingaw.

Sang pag-abút ni Sumakwel sa baybay dayon niya panawág sa iya mga tinao nga magabulig sa iya salibút kag anay nga nagtitiilipun na silá ginladlad niya sa dagat ang salibút kag sang pagbutlak sang adlaw kinità nila nga maramú nga isdà ang nagapukot sa hukut sang salibút nga daw halus na silá makadáuḡ sa pagpatakas tungúḡ sang kabug-atón sang isdà nga nakuhà sang salibút.

Anay nga nahamyang na sa balás ang mga isdà, pumili si Sumakwel sang mga dalagkú kag maayo nga isdà nga iya ginsulúḡ sa iya bala-on kag dayon sia pumauli sa ila baláy nga nagabakintul sang iya bala-on nga napunú sing isdà, kag halus makasamput sa ugsarán sang hagdanan tinawág niya sa malulú nga tingug ang iya asawa kag iya ginsiling sing: inday yari ang

isdà n̄ga m̄ga maayo, ikáw gid gani ang hiwà, maghugas kag maqlutù sing maayo kay makàun kità sing manamit. Sumabát si Kapinanġan n̄ga niya dili makahibalú maghiwà sang isdà kay walà sia maanad kag may sulugùon man, kay n̄гаа sia gid ang pahiwaun. Si Sumakwel nagliwát maghambál n̄ga buút gid sia magkàun sang hinimusan niya, apang sang pagkabatì ni Kapinanġan, namulalug kag nagpusáopusad sa salúg sa pagpanat-sat n̄гаа dili sia maghiwà sang isdà kay dili maalam. Amó kag sab-ton ni Sumakwel n̄гаа, katingalahan n̄гаа dili ka makahibalú maghiwà sang isdà, singga-i maalam ka maghiwà sang paa kag but-kon sang tao.

Sang pagkabatì ni Kapinanġan sining' m̄ga mali n̄гаа pulung kinuhà dayon ang isdà, ginulút kag hugasan sing maayo langkuy man ginlutù niya n̄гаа tubtub nahimus walà na gid makatungkà-aw sang iya nawúng kag walà na gid makatingūg kay nakasat-um n̄гаа nasapuan ni Sumakwel ang iya malain n̄гаа binuhatan, kag anay n̄гаа nagakàun na silá daw ginaulúligyat ni Sumakwel ang iya asawa kay makaramù iya ginasulitsulit iní n̄гаа m̄гаа pu-lung; pagkaayo sang panggulút mo sang isdà kay walà gid madu-nut ang iya unúd,

ANG PAGPATUNUD NI SUMAKWEL SA LAWUD KAY KAPINANGAN NGA IYA ASAWA

Si Sumakwel sa paghatag sing talamdan sa ibán n̄гаа babái buút niya hikuton sa iya asawa ang pagbulut-an n̄гаа ila ginasu-núd sa pagpatáy sa latagón sa isá ka asawa n̄гаа nagadayà sa iya bana agúd pagkàunon sang m̄гаа sepat sa talun ang iya la-was; apang nakadumdum sia n̄гаа ang mahigkù n̄гаа dugú sang iya malu-ibon n̄гаа asawa, makamusing sa dutà n̄гаа bag-o pa la-mang nila ginapuy-an, banġúd siní iya na lamang ginpakamaayo ang pagpatunud sa lawúd agúd dili madagtàan ang ila dutà; ga-ni man ginsugù niya ang iya m̄гаа sulugùon n̄гаа itulan sa baruto ang iya asawa kag dal-un sa tunġà sang kalalawran kag kon didto na pasudlon sa isá ka tu-óng n̄гаа natabirán sing dakù n̄гаа batú kag itagbung sa tubig; apang sang nadalá na si Kapinanġan sa tunġà sang lawúd, ang m̄гаа tinao n̄гаа ginsugù ni Sumakwel kinulanġan sing kaisug sa pagtagbung kay Kapinanġan sa lawúd kag ginpakamaayo na lamang nila ang pagtapuk sa iya sa isá ka pulú agúd didto magaantus sang kalisúd tumbas sang iya m̄гаа salá; busà amó iní ang ginbuhat sang m̄гаа sulugùon n̄гаа anay nakabalik silá sa baláy ni Sumakwel, ila ginsugid n̄гаа na-tuman nila ang iya ginsugù sa ila.

Ang pagpanakayon ni Sumakwel sa pagpangita sing binhi, kag ang pagkasapu niya kay Alayon sa pulu nga ginatawag Dipolo, kon Dampulo

Sang may pilá ka tûig nga nalumbus si Kapinanġan, si Sumakwel nga nagakasubú tungúd sang binuhatan ni Kapinanġan nga nagdagtá sang iya dungúg, nagbukú sia nga manakayon sa pagpanglingáwlingáw kag langkuy pag-ayap sing mġa binhi nga igapatanúm niya sa ibán nga pungsod sang iya pulú, gani man nagsugú sia sa iya mġa sulugún nga magbayú sing madamú nga humáy kag kon mahimus ang bugás, pagaidasún paghimus ang ila biniday nga dili makulanġan labí na gid ang tubig kag mġa sud-an kay magalawig ang ila ginahagnà nga panakayon kag anay natuman nila ang tanán nga kinahanglan, gintugyan niya ang pagpanguló sang ila mġa sinakup sa ila ransohan, sa iya bayáw nga si datú Bangkaya, kag sa gilayón dayon nila nga palayag nga walá sing nasanyugán kon diin nga pulú ang pagadulunġan nila, kondi pumatumbok lamang sa lawúd kag nagapa-abuyun lamang sa hanġin tubtub inabután silá sang mabaskug nga dupúydupuy nga nagpalis sa ila isá ka pulú nga dġinila nakilala, kag anay sang paglusad nila sa baybayon, nakakitá silá sing isá ka baláy nga ginagawahan sang isá ka babái nga nakapadumdum kay Sumakwel sa iya asawa nga si Kapinanġan, kag ang babái nga nagagawa sa galawahán bumatyag man sing amó sa panumduman, apang ang isá kag isá nagatagú sang ila mġa balatyagon.

Si Sumakwel pumadayon sa unhan kag didto makitá niya ang isá ka atinġa iya pinakianhan kon sin-o ang babái nga nagapuyú sa baláy nga yarà sa baybayon, nagsabát ang atinġa iya sang ila agalon nga ginatawag kay Alayon. Si Sumakwel nakiana liwát sa ati kon diin nga kaliwat gumikan yadto nga babái, nga, siling sang sabát sang ati, tumuháw lamang sa ila pulú, bangúd siní nga katingalahan ila ginatahud nga subung sang ila ginapaká Bathala.

Si Alayon sing iya, sang pagpadayon ni Sumakwel sa unhan nagsugú man sa iya mġa sulugún sa pagpakiana sa tao nga nabilin sa sakayán kon sin-o ang ila agalon, kag anay bumalik ang iya sulugún nanugid sia kay Alayon nga ang ila agalon amó si Sumakwel nga nagligad kaina sa ila baláy nga daw amó ang kinilala ni Alayon nga kutub sadtò walá magpasat-um nga sia amó si Kapinanġan nga pinatunud, hinunnu-o nagdugang ang iya pandaman agúd dili sia makilala.

Sang may pilá ka adlaw si Sumakwel nagpasugú sa kay

Alayon n̄ga dili niya pagkabalun̄gan ang ila pagkawili sa iya pulú, kay nagapanigayon pa silá sang ila igadugang sa ila balun. Sinabát ni Alayon ang sulugún n̄ga nagdan̄gat sa iya, n̄ga sili-n̄gón ang iya agalon n̄ga kon may luyag sia magdayon sa iya baláy, handà iní, dili lamang sa iya agalon n̄ga isá, kondi sa tanán n̄ga m̄ga kaupud niya kay dili pagkelan̄gon sing m̄ga pag-kàun agúd dili mabuhinan ang ila balun.

Sa siní n̄ga panalabton, sumakà si Sumakwel sa baláy ni Alayon, kag kay isá lamang si Sumakwel pinasugún ni Alayon n̄ga ang tanán magtilin̄gúb sa pagpuyú; ang bisán sin-o sa ila walá sing nakasat-um n̄ga amó si Kapinan̄gan patí ang nag-upúd sa iya sa pagtapuk sa amó n̄ga pulú walá makadumdum sang-lit gab-i-n̄ga madulúm sang ila pagdan̄gat dirá.

Dili mabilang ang pag-amuma kag pag-inakúp ni Alayon sa ila, dagayá ang m̄ga pagkàun kag buganà ang m̄ga ilimnon, si Sumakwel ginpahigdà sa balatan̄gan n̄ga tan-à ka hiníng kag napunihán sing m̄ga malagbà n̄ga m̄ga bangkil sang babuy n̄ga talunón; sang matinlù n̄ga sun̄gay sang usá kag m̄ga sun̄gay sang anwang kag yarà man sa idalum sang iya higdàan ang nagasarisarí n̄ga binukuhán sang m̄ga pakinhason.

Ang pagsinapul sang tanán nga sulugunon ni Sumakwel, sa paghambal sang dapat buhaton agúd mangasawa ang ila agalon kay Alayon

Sang may pilá ka semana n̄ga nagapanilag ang m̄ga tinao ni Sumakwel n̄ga iní may kaluyag man kay Alayon kag iní may kaluyag man kay Sumakwel, nagsilinapul silá n̄ga ila pagahambalón ang ila agalon n̄ga silá may kaluyag n̄ga iya pangasawon si Alayon kay ginakilala n̄ga an̄gay gid man sa iya, busà naghilisugut silá n̄ga si Lubaw n̄ga amó gid ang kadagil ni Sumakwel amó ang tugyanán nila sa pagpakighambal kay Sumakwel n̄ga nagsabát n̄ga tubtub nian walá makuhá sa iya buút ang binuhat ni Kapinan̄gan n̄ga nan̄ginbangdan sang iya pagduháduha sa m̄ga babái, busà nagkalisúd silá kay daw walá sing kahimúan ang ila ginahandum, apang nagsilinapul liwát silá n̄ga magapatikang sang tanán n̄ga kalalan̄gan agúd matigayon ang ila tinutuyú; busà ila ginsapul ang isá nila ka kaupud n̄ga si Daay n̄ga labíng' sampaton sa pagpahuní sang lantuy n̄ga sa walá pa magbugtaw ang ila agalon kag si Alayon pahunihón niya ang lantuy sa mamin̄gaw kaayo n̄ga pagpahuní agúd magbatyag sing kaawà ang duhá ka tagipusún n̄ga daw nagabatyag sang pitík mingaw, kag amó iní ang ginbuhat ni Daay n̄ga nagbugtaw

sa labánlabán pa lamang ang tunḡa sang kagab-ihon kag iya pinahuní ang iya lantuy sa dakú nḡa kamingḡaw nḡa daw nagahibubun-ot gid nḡa pagtunúg nḡa nakapukaw sa kay Sumakwel kag kay Alayon nḡa walá na makatulúg tubtub mag-aga kay sang pagkabatí nila sang huní sang lantuy naghilibí silá nḡa nagahibubun-ut nḡa dili na matagù ang ila pagtanḡís sa karamúan nḡa nagapanilag sa ila.

Sang nasnas ang kaagahon, ginpalapitán ni Sumakwel si Alayon nḡa naganḡuynguy kag iya pinakíanhan kon anano ang ginatanḡisan niya nḡa nakaagda man sa iya pagtanḡís. Nagsabát si Alayon nḡa ang iya ginatanḡisan (amó) kay nakabatí sia nḡa sa madali nḡa adlaw mataliwan sa iya pulú ang isá ka ginoo nḡa iya ginapakamahál kag mabilin na lamang ang handumanan nḡa ayhan amó ang mangíndalit nḡa maga-utás sang iya ginhawa. Sang pagkabatí ni Sumakwel siní nḡa panalabton ni Alayon, nagsilíng sia nḡa diii maghalin sa pulú tubtub mahubás ang luhà nḡa nakaagda sang iya luhà. Si Alayon namulung liwát nḡa ang luhà nḡa nagailig sa iya matá, dili nagatubúd sa tuburán sang matá, kondí sa tuburán sang tagipusûon, busà walá'y palaabuton nḡa mahubás. Nahantup ni Sumakwel ang mḡa pulung ni Alayon, kay dāan na nḡa iya nahanḡúp, busà nagsugú sa iya sulugúon nḡa labíng' salaligan nḡa kuhāun ang kulintas nḡa bulawan sa iya palanudlan kag anay nadalá sang sulugúon ang kulintas iya ginsuklub sa liug ni Alayon kag sa iya man liug kag iya pinamulunḡan si Alayon nḡa ang kulintas nḡa ila nasuklub amó ang nagaimpon sang ila tagipusûon, kag ginsabát ni Alayon "kabay pa nḡa dili na gid mabugras".

Iní nḡa mḡa hurubaton gintambunḡán sang tanán nḡa mḡa kaupud ni Sumakwel nḡa nanḡin saksi sang pagkasál na sa ila kag nagtinakúptakup sa dakúng' kasadya kay natigayon ang ila ginhandum.

ANG PĀGBIYA NI SUMAKWEL KAG NI ALAYON SANG PULU NGA DIPOLO KON DAMPULO

Sang may tatlo ka adlaw nḡa nakasál si Sumakwel kay Alayon, naghambal sia sa iya asawa nḡa kon luyag niya magatabúk silá sa pulú nḡa iya ginapuy-an kay nḡa niya ang dutà didto malapad kag lunsay mḡa talun, kag ang dirí sa Dipolo bugābugāon kag batúbatuhón. Si Alayon walá mamalibad sa gilayón iya pinatawág ang tanán niya nḡa sakup kag iya ginbilin sa ila ang iya mḡa sangkap kag pagkabutáng nḡa dili madalá niya; nagpahimus sing maramù nḡa bugás kag ikāun nḡa balun nila sa panakayon kag silíng ni Sumakwel manghapíthapít silá sa ibán

n̄ga pulú sa pagpan̄gità sing m̄ga binhi n̄ga dal-un nila sa iya pulú.

Halus makapatumbuk silá sa tun̄gâ sang lawúd n̄ga tupád sang Dipolo n̄ga ila ginhalinán, nakalantaw silá sing isá ka biniday n̄ga nagapalapit sa ila sakayán kag sa malapítlapit na nakilala ni Sumakwel n̄ga yadto n̄ga biniday iya sang bayáw niya n̄ga si datú Bangkaya, ban̄gúd sini iya pinadulun̄gan sang iya sakayán n̄ga anay naghilapitay silá pinasaylo niya si datú Bangkaya sa pagpakiana kon anano ang kabangdanan n̄ga binayāan niya ang ila pulú; nagsabát si datú Bangkaya n̄ga niya sa pagpan̄gità sang iya asawa n̄ga si Katurong kag langkuy sa pagayap sa m̄ga pulú sing m̄ga binhi sang m̄ga maayo n̄ga talamunon sa ila pulú kag sang nagapalayág na silá, ila nalantawán ang isá ka pulú n̄ga Kamosen kag ila pinadulun̄gan sang ila sakayán, kag sa tapus silá makakuhâ sing m̄ga binhi sang Sibukaw, pumadayon silá sa isá ka pulú n̄ga ginahin̄galanan Riri kon Riri-anón kay konó kon magbatyag sing kasakit ang babái n̄ga nagaanák, ila ginariírián ang kilid sang babái kag dirá sa pilás ginapalusút ang batá kay dili silá mahibalú maghilut ban̄gúd sini diutay gihapun ang pumuluyú sa amó n̄ga pulú kay ang m̄ga babái masunsun mamatáy na lamang sa pag-anák kon dili sampton sa pagbusbus ang n̄gariri.

Sang pagdungká sang ila sakayán sa amó n̄ga pulú n̄ga Riri, dayon lusad ni Sumakwel kag ni Bangkaya n̄ga tumukád padayon sa m̄ga bukid sa pagpan̄gità sing m̄ga binhi n̄ga talamunon kag nabilin sa sakayán si Alayon kag duhá ka sulugún lamang kag sang ulúadlaw na namalú ang manúk ni Sumakwel n̄ga iya ginadaládala tun̄gúd kay palanggá gid niya, kag nabatián ni Katurong n̄ga yarâ sa malapít sa dungkãan nagapuyú, busâ sa gilayón iya nakilala n̄ga yadto n̄ga pamalú iya sang manúk ni manong niya Sumakwel sanglit kay naanaran niya sa pagpamati, busâ sa gilayón kumadto sia sa sakayán kag nakità niya gilayón si Kapinangán n̄ga ang n̄galan niya n̄ga bag-o, amó si Alayon kag inf man sing iya nakakilala gilayón kay Katurong busâ nagtamyáwanay gilayón silá sa malulú n̄ga pag-ablabi, kag si Alayon amó ang nag-una sa pagpakiana kon anó n̄ga paagi n̄ga nakadangat si Katurong sa amó n̄ga pulú, ginsugiran sia n̄ga sang nagapaligus sia sa subâ sang ila pulú gintaban sia sang búaya kag diri n̄ga pulú igdungká sa walá'y pinadahum kon anano ang iya inagyan sa tubig, kag anay n̄ga yarâ na sa amó n̄ga pulú, ang búaya amó man ang nagsagúd sa iya n̄ga walâ sing tao n̄ga nakakitâ sa iya. Sa balus sini n̄ga sugid, si Alayon nanugilanon man n̄ga sia tinaban sang isá ka katáw sang nagapaligus sia sa baybay sang ila pulú kag didto sa pulú n̄ga Dipolo n̄ga ila ginhalinán igdungká sang katáw kag didto makakitâ sing maayo n̄ga m̄ga pumuluyó n̄ga nag-alagád sa iya sing maayo tubtub

masapuan silá ni Sumakwel n̄ga nan̄gasawa sa iya, sa walá gid makasat-um n̄ga sia si Kapinan̄gan n̄ga asawa man niya sadto, busà iya ginpatug-an si Katurong n̄ga dili magpanugid sa kay manong niya Sumakwel sa idalum sang sumpà n̄ga mamatáy n̄ga ginhandù ni Katurong (1). Malinung ang ila pagsugilanon kay walá makabatí ang duhá ka sulugúon n̄ga didto man sing ila sa sakayán n̄ga isá. Kutub diri walá na maghalín si Katurong sa sakayán sa paghulát kay Bangkaya n̄ga iya bana.

ANG PAGKITAAY NI DATU BANGKAYA KAG NI KATURONG NGA ASAWA NIYA

Sang naghingudto ang adlaw, amó ang pagbalík ni Sumakwel kag ni Bangkaya sa ila sakayán n̄ga nagadalá sing maramu n̄ga binhi n̄ga nagasarisari n̄ga butang, kag sang nagapadulong pa lamang silá, ginsugat silá ni Katurong n̄ga nagadalagan n̄ga daw may dakú gid n̄ga kahidlaw sa iya bana kag utud, kay labut pa sang luhà n̄ga nagaagay sa iya m̄ga matá, maawa kag makahanuklug n̄ga tingug ang iya pagtamyaw kag pag-abíabi n̄ga nakaglugpay sang pagpangduháduha sa iya sang iya bana n̄ga may pagdumút tungúd sang iya pagkadulá sa ila pulú, busà walá man makapugung sang iya luhà si Bangkaya n̄ga amó ang luhà sa kalipay n̄ga baylo sang iya sadto n̄ga kasubú, labí na gid sang nasugiran sia ni Katurong sang iya gin-agihan n̄ga amó ang pinan̄gasuy na niya kay Alayon n̄ga nasambit sa una n̄ga pinanid.

Si Sumakwel kag ang tanán niya n̄ga kaupdanang nagkalalipay kay ila nakitá ang ila ginapan̄gítá, kag sa pagpunú sang ila kalipay, naghimú silá sing maayo kag buganá n̄ga pagkàun kag ila gin-agda sa amó n̄ga pagkàun ang m̄ga katigulan̄gan sa amó n̄ga pulú n̄ga amó ini silá ang naghinun-anon sang ila paagi kon mag-anák ang babái sa amó n̄ga pulú n̄ga sa masunsun nagakamatáy kay ginabusbusán ang kilid, bangud siní, si Bangkaya n̄ga sampaton sa paghilut sa m̄ga nagaanák, iya gintudlúan silá sang maayo n̄ga patikang sa paghilut sa m̄ga nagaanák, kay natabú-

(1) N. del A. Dili nakon kuntá isambit diri ang m̄ga ginpanugid n̄ga agi ni Katurong kag ni Alayon kay daw makahamutíg sa siní n̄ga Maragtas tungúd sang masanag n̄ga m̄ga butíg n̄ga dili matagú sa makabasa siní n̄ga Maragtas; apang tungúd n̄ga amó ang nahamtang sa talamdan n̄ga akon nabasahán, akon ginsulát diri siní n̄ga Maragtas, labut pa kay ining' pamalibad nila, ginapati sang m̄ga tao n̄ga sadto anay n̄ga panúigón, pinayún ang ila m̄ga kaisipán kag pamatasan.

án sadto n̄ga may babái n̄ga nagabatyag sa pag-anák, iya kinadtúan kag pinaanák sa walá sing kalisúd n̄ga gin-agnan ang babái, busà sa ulihi amó ang ginsunúd nila, kag naluas ang m̄ga babái sa katalagman sa pag-anák, kag sa balus sang pagtudlú sa ila ni Bangkaya, ila ginpunú ang duhá ka biniday sing m̄ga binhi n̄ga ang kalabanan amó ang budyawi sang burí kag anahaw, lubí, hidyuk, tapikan, sibukaw, bulú, bagakay, kawayan kag pinya.

Sang maramú na ang m̄ga binhi n̄ga ila naayap, ginhimus ang tanan n̄ga kinahanglan sa pagpanakayon kag anay sang nahimus na, tumaliwán silá sa amó n̄ga pulú, sa pagpauli sa ila ginaluntarán n̄ga pulú, apang naghapit silá anay sa pulú n̄ga Romrom (1) sa pagpananúm dirá sing lubí kag burí.

ANG PAG-ABUT NI SUMAKWEL KAG NI BANGKAYA SA MALANDUG

May limá ka paglatí siling sang ila pag-ísip, ang kadugayón sang panakayon ni Sumakwel kay nagpanghapíthapit sa maramú n̄ga pulú, kag sang pagsamput nila sa Malandug, yarà nagatilitipun ang m̄ga datú n̄ga si Lubay, si Dumalogdog, si Dumangsol, si Paduhinog kag si Paiburong n̄ga nagahulát kay Sumakwel sa pagpakigsapul sa iya sang ila takús buhaton agúd mag-ayo ang pulú n̄ga ila ginapuy-an, kag langkuy sini, nagsugid silá n̄ga daw nalibutan na nila sa paglaguyaw sa lakát lamang kay nakadanġat silá sa subâ n̄ga Aklan, "Halawud", kag subâ n̄ga maasin sa Iróng-irong (2) busà ang pulung nila kinahanglan n̄ga silá maglinapta agúd sa madalí maglapta man ang ila m̄ga kaliwatan, kay kon dili iní paghimúon, ang m̄ga ati n̄ga nagapuyú sa naayon sa aminhan amó ang magabúad sing madabung, kag kon iní silá magdamú na, may katalagman ang ila pagpuyú sa binaylo nila n̄ga pulú.

Si Sumakwel nagsabát sa ila n̄ga sa m̄ga pilá ka adlaw n̄ga makapahuway sia sa m̄ga kabudlay sang ila panakayon, magatilitipun liwát silá sa pagsinapulsapul sang ila pagabuhaton n̄ga ginapakamaayo nila agúd mahamtang ang ila panġabuhi sa ila pulú n̄ga magahatag na sa ila sing kawilihan tunġúd sang pagkahanayap kag pagkawalon sang dutá.

Ginpakitá ni Sumakwel ang m̄ga binhi n̄ga iya nadalá, kag ang isá kag isá nagpili sing binhi n̄ga nagakaigú sa m̄ga dutá ang ila nakaptúan,

- (1) Romrom amó ayhan karón ang Romblon.
- (2) Irong-irong, amó karón ang Iróng-ilong.

IKAP-AT NGA BAHIN

**Ang pagsilinapul sang pitô ka Datu, Sumakwel,
Bangkaya, Paiburong, Lubay, Dumalogdog, Du-
mangsol kag Paduhinog sa nahanungud sang
takus nila pagabuhaton sa kaayuhan sang
pulu nga ila qinapuy-an**

Nagpahimus si Sumakwel sing maayo nga pagkaun, kag anay ini nahanda sa bugana nga pangaman, ginpatipun niya sa iya balay ang tanan nga Datu nga sa hitaas nahingalanan, kag sang yara na sila tanan naghinambal sila sang ila katuyuan sa pagpatikang sang mga buhat nga makaayo sa ila pulu, kag ila ginkabilugan ining masunud nga patikang:

Ang nahauna. Pagahingalanan ang pulu nga ila qinapuy-an "Madyaas" kay sa sini nga bukid nagapuyû ang ila Bathala nga si Bululakaw.

Ang ikaduhâ. Bunghayon sa tatlo ka hut-ong (distrito) ang pulu kag pagahingalanan Hamtik, Aklan kag Irong-irong.

Ang ikatlo. Ang Hamtik panguluhan ni Sumakwel; sa Aklan si Bangkaya kag sa Irong-irong si Paiburong, kag si Sumakwel amo ang nahauna nga punuan sang tanan nga Datu kag qinhatagan nila sing qahum sa pagsilut sa mga datu nga nahulug sa sala, kag ang ila sang mga sinakup, masulud sa kagamhanan sa tagsatagsa ka nagapanulo sa tagsa man ka hut-ong.

Ang ikap-at. Magabuluylog sila nga tanan sa pagpanakayon sa paglibut sang ila pulu, kag ang tagsa ka datu nga magapanulo sa tagsa man ka hut-ong iya na pagadal-on ang tanan niya nga sulugon kag mga binhi nga inugtanum sa ila duta.

Ang ikalima, Si datu Lubay, si datu Paduhinog, si datu Dumangsol kag si datu Dumalogdog, magapabilin sa Hamtik kay sila amo ang manginsapul ni datu Sumakwel sa pagpatikang sang qahum nga qintugyan nila sa iya, kag sila nga apat sarang masugu ni Sumakwel sa pag-usis sang mga katigayunan sang tagsa ka hut-ong; apang ang duha bisan sin-o lamang sa ila mabilin gihapun sa hukmanan ni Sumakwel nga amo sila ang manginsaksi sang ila pagbulut-an.

Ang ikan-um. Nagsumpa ang tatlo nga si Sumakwel, si Bangkaya kag si Paiburong sa atubangan sang apat nga si Lubay, si Paduhinog, si Dumalogdog kag si Dumangsol kag sa atubangan

sang ila Padi, sa pagtuman sang ila mga katungdanan, sa pagpatikang tungud sang kaayuhan sang ila pulu kag sa pag-apin sang ila duta batuk sa mga dumuluong nga buit mag-agaw.

Ang ikapito. Walá sing pagabayaran nga alamutan ang ila mga sinakup; apang may mga katungdanan sa pag-amut sa ginahalad nila sa ila ginatuohan nga Bathala sa tagsa ka pito ka tlig nga amó ang paglig-un nila sang ila duta.

Sa pagkatapus sini nga kasapulan, ginhilinugutang nila ang ila pag-ululutud sa pagpanginaun sing maayo kag pag-inum sing pangasi nga napanulud sa mga kabu nga sa pag-inum ginsinintó-anay nila.

Ang panakayon sang pito ka Datu kag ang pag-pabilin sang magapangulo sa hut-ong nga iya natungdan

Sang adlaw nga masunud sang ila pagtilipun, ginhimus ang ila sakayan, ginlulan ang mga binhi nga ila pagadai-un kag ginpasakay ang mga tinao sang tagsa ka datu sa sakayan nga ila pagasakayan pati ang mga tinao sang mga datu nga walá sing hut-ong nga kaugalingon kag naghawid lamang silá sing tag pilá ka tao sa ila nga amó ang gintugyanan sang ila panguma nga sa ila pagpangabuhi walá na sing kinahanglan kay nasiub silá ni Sumakwel, kondi sa ila lamang nga mga sulugon.

Sang pagpamutanán nila sa Malandug. (1) pumadulong silá sa Polandan, (2) kag dirá ginbilin ni Sumakwel ang iya sulugon nga minyo kag mga binhi nga lubí, kawayan kag hidyuk nga ila igapananum sa amó nga pungsod.

Dumayon silá sa Aklan nga amó ang ikaduhá nga hut-ong nga pagapanguluhan ni datu Bangkaya kag sang pag-abut nila sa gibwanan sang suba nga Aklan, ginpasulud nila ang ila sakayan kag dirá maglusad si datu Bangkaya, ang iya asawa nga si Katurong, ang iya anak nga si Balinganga kag ang tanan nila nga sulugon kag mga binhi nga ang kalabanan buri kag nipá, kawayan kag lubí. Amó ini silá ang una nga tinao ang nagpuyú sa Aklan kag silá amó ang ginhalinan sang tagá Aklan nga kon maghambal daw sa pihit kay si Bangkaya kag ang anak nga si Balinganga, pihit man sing paghambal.

Nabilin na lamang ang ikatlo ka hut-ong nga amó ang Iróng-

(1) Ang Malandug yarà sa ulut sang banwa nga Hamtik kag S. José nga amó ang Cabecera.

(2) Ang Polandan, amó ang Pandan sakup sang provincia sa Antike.

irong, busà naglibut ang ila sakayán, kag sang pag-abút nila sa isá ka dawisdawis, ginpalusad nila ang duhá ka minyò nga sinakup ni Datù Paiburong nga ginahingálanan kay Kururokù kag kay Barbutak nga ginbilinan sing madamù nga binhi sang humáy, burak, lubí kag buri kag silá amó ang una nga pumuloyò sang amó nga dawís.

Dumayon ang ila panakayon, kag sang pag-abút nila sa gibwanḡán sang subâ sa Halawud, ginpasulud nila ang ila sakayán kag naglusad silá tanán sa pagpanḡusisâ sang mḡa dutà nga nagaubáy sa amó nga subâ kag katunggan nga malapad nga siling ni Paiburong amó ang lanág nga ila ginapuy-un sang pagbulublag nila sa Sirwagan kag dirâ nawilí silá pagpanalug sang alimangū nga konò sadto anay nagabalanigbanig sa mḡa higád sang katunggan kay sa amó nga ikàun maasab ang mḡa tagá Bornay labí na si Alayon nga asawa ni datù Sumakwel.

Ginbilin ni Paiburong ang isá niya ka sulugùon nga ang nḡalan si Sarmen sa gibwanḡán sang subâ nga Halawud upud sang iya asawa nga si Bukaykay nga iní may mḡa binatâ nga duhá ka lalaki nga hamtung na sa pagka ulitao nga amó silá ang nakapanḡuma sing malapad nga dutà nga nakapatubás sing maramù nga humáy kay sa luyú magtimbang sang amó nga subâ madamù ang dutà nga lanág. Iní silá ginbilinan sing binhi nga lubí kag pinya.

Si Sumakwel kag si Paiburong dumayon silá sa dawís nga ginatawág Kamunsilán tunḡud nga madamù ang kamunsil nga kulang sing pamunḡa kag dirâ naglusad silá sa ila sakayán kay dirâ nagpabilin si datù Paiburong, ang iya asawa nga si Pabulanan kag ang tanán niya nga sulugùon, diin nagpananúm silá sing madamù nga lubí, nipà, tagum kag humáy sa mḡa mahana-yap nga dutà, kag iya ginlapta ang iya mḡa sulugùon nga minyò, kag si Solnap nga amó gid ang iya ginapakamaayo sa iya mḡa tinao, iya ginbutang sa pungsod nga ginatawág Buyò nga nagaubáy sa subâ sang Alimodian nga nagallig sa Salog nga sadto ginatawág nila Harog kay kon magbahâ sing dakú ang amó nga subâ ginahanug niya ang hanayap nga dutà nga naayón sa iya gibwanḡán.

Sang naluntad na ang pagpuyú ni datù Paiburong sa dawís nga ginatawág Kamunsilán, si datù Sumakwel nagpadayon sing iya sa pagpauli sa Malandug, apang nagpanghapithapit anay sa maramù nga mḡa subâ kag sa sapâ sa pagtan-aw sang mḡa kadutâan; nakahapit sia sa Barok, sa Katigbawán, (1) sa Nanḡa, sa Bunḡól, sa Kalampitaw, sa Banuyaw, sa Kirayan, sa Igpuro, sa Bakhanan, sa Narat-an, sa Manara, sa Buyanan, sa Bukaya kag

(1) Katigbawán, amó ang Tigbawan karón.

subâ sang Sirwagan n̄a amó ang ila gindungkàan sang una nila n̄a pag-abút gikan sa Bornay; tuhtub makabalik sa Malandug kaupud sang m̄ga datù n̄a si Lubay, si Paduhinog, si Dumangsol kag si Dumalogdog n̄a iní sang pagkatupád nila sa isá ka dawis, nagsiling sia n̄a iní n̄a dawis "dao dao dao", may pa-an̄ayan sia kuntà, apang kay walâ niya masamput, ginhingayawan nila na lamang n̄a daw Də-o, n̄a amó ang n̄alan sang isá ka bukid n̄a sakup sang Antike.

Amó iní ang katapusan n̄a pagpanakayon ni Sumakwel sa paglibut sang ila pulù n̄a ginan̄alanan n̄a Madyaas kay sang pagbalik niya sa Malandug naghimuyong na lamang sa pagpatikang sang kaayuhan sang bilóg n̄a pulù kag ang apat na lamang ka datù n̄a yarà sa iya hut-ong, amó ang nagalugayaw kon may kinahanglan sa pagpan̄usisá sa ibán n̄a hinut-ong.

Ang mga datu nga pinahamtang sa tatlo ka Hut-ong amó ang ginhalinan kon ginqikanan sang mga pumuluyo sa tagsa ka Hut-ong

Si Sumakwel namatà sa iya asawa n̄a si Alayon (1), sining' masunúd: ang maguláng si Gumoda, masunúd si Basalan, ikatlo si Owada kag ang ikap-at si Tegunuko.

Si Owada namatà kay Kadene; si Kadene kay Dumaay; si Dumaay kay Kadanay kag si Kadanay kay Dalanay n̄a amó ang maramù sing kabikahan sa Hamtik kag sa bilóg n̄a pulù.

Si datù Paiburong namatà sa iya asawa n̄a si Pabulawan, sing duhá ka dalaga n̄a m̄ga maayú-ayo n̄a ginahin̄alanan kay Ilohay Tanayon n̄a pinan̄gasawa ni datù Labawdungon, ang masún si Ilohay Solan̄ga-on n̄a pinan̄gasawa ni datù Paibare n̄a bag-o nag-abút gikan sa Bornay kag m̄ga isganan n̄a m̄ga datù kay ginsugiran silá ni datù Paiburong sang kabangdanan sang ila pagtal-as sa Bornay, kay ginlugusan silá sang ila m̄ga manggad patí kuntà ang iya asawa kay maayú-ayo, gingubat nila si datù Makatunaw sa Bornay kag ila n̄a duhá ginpatáy, pinamawi ang m̄ga gamít n̄a bulawan n̄a gin-agaw sadto ni datù Makatunaw sa kay datù Paiburong n̄a ugan̄an nila sa walâ makabatù sa ila kay dāan nakilala ang ila kaisug.

Sang ila pagbalik sa sini n̄a pulù naghalin silá sa Katagman kag nagsaylo naman silá sa Sinúgbuhán kay konó malapít sa Madyaas n̄a amó ang ginapuy-an sang ila Bathala, kag sa

(1) Iní n̄a n̄alan, walâ na mailisi.

ila kaliwat gumikan ang mġa bisayā nġa ilónggo nġa ginapaka-maisug sa bilóg nġa puló. Nabilin si Paiburong sa Katagman.

Walā masambit kon sin-o ang mġa kaliwatan siní nġa mġa datú sa talamdan nġa ginpatukuran siní nġa Maragtas; apang silá ang madamú sing minu-ad nġa ginlapta gilayón ang iya mġa tinao ni datú Paiburong sa madamú nġa pungsod.

Si datú Bangkaya nġa sa Aklan, may batà nġa siling sa nasuy na, ginahingġalanan kay Balingġanġa kag iní namatà sa iya asawa nġa walā masambit ang iya nġalan, sing duhá ka babái sa isá lamang ka pag-anák nġa ginatawág nila ang isá kay Bulan kag ang isá Adlaw, kag diri gumikan ang paghingġalan Kapid sang ila Hut-ong nġa sadto anay ginatawág nila nġa Aklan tungúud sang batà nġa kapid sang asawa ni Balingġanġa nġa nag-ilis sa iya amáy sa pagkadto, nġa kutub diri ginatawág na nila nġa Kapid ang ila Hut-ong tubtub sang pag-abút sang mġa katsilá nġa nagliwát sang mġa nġalan sang probinsia siling sa igaasuy sa masunúd:

Kasaysayan sang mġa nġalan sang tagsa ka Hut- ong nġa ila qinbunġhay

Ginatawág nġa Hamtik ang nahauná nġa Hut-ong nġa ginpuyan ni Sumakwel, kay dirá sa Malandug nġa iya ginluntarān, madamú ang subáy nġa itúm kag dulúdalagkú sa lagsá "Hamtik-hamtik"; bangúud siní may banwa pa gani karón nġa ginahingġalanan Hamtik sakup sang probinsia sa Antike nġa amó iní ang gin-ilis sang mġa katsilá

Ginatawág nġa Aklan ang ikaduhá nġa Hut-ong, bangúud sang subá nġa Aklan nġa naga-ilíg didto nayon, kag sa ulihi ginatawág na sing dayon nġa Kapid tungúud nġa nakapiran sa pag-anák ang asawa ni Balingġanġa; busà sa pagbilin untà sing han-
dumanan sa amó nġa hut-ong, ila ginhingġalanan nġa Kapid; apang sang pag-abút sang mġa katsilá, Capiz ang ila ginhingġalan kay dili silá makasampung sang sulát (letra) D, sa katapusan sang tinagá nġa Kapid; (1) busà Capiz ang ila paghingġalan sang probinsia nġa naayon sa Aklan.

Iróng-irong ang paghingġalan sang ikatlo nġa hut-ong nġa nahatuaġúud kay datú Paiburong tungúud kay daw ilóng ang iya

(1) Daw saráng man patihon nġa ang Capiz gumikan sa Kapid kay masusun aton mabatián sa mġa katsilá nġa dili makamitlang sang letra nġa d, sa tangkap sang isá ka tagá, subong sang **verdad**, nġa **verdas**, ang ila pagmitlang, (Patimaan iní sang tagsulát)

kahalimbawàan kay nagasipit sang duhá ka subâ nãa amó ang subâ sang Iróng-irong kag subâ sang nabitasan nãa daw mãa buhù sang llóng nãa ginailigan sang sip-on nãa amó ang tubig nãa nagailig sa duhá ka subâ. Sa ulihi ginatawág nãa llóng-ilong sa pulung nãa hiligaynon, kag sang pag-abút sang mãa katsilã, gin-ilis nila ang pulung nãa lloilo.

Sa tungúd siníng duhá ka subâ, walã magpuyû si datù Pai-burong sa gibwangán sang subâ sa Iróng-irong kay nahadluk sang lanas kon magbahã.

IKALIMA NGA BAHIN

KAGAMHANAN KAG KASUGUAN

Si Sumakwel nga nagapuyú sa nahauná nga hut-ong nga amó ang Hamtik, amó ang una nga punúan sa bilóg nga pulú kag ang iya kagamhanan ginatapúan sang apaf ka datú nga si datú Lubay, datú Paduhinog, datú Dumalogdog kag datú Dumangsol nga ang duhá sa ila bisán sin-o lamang, nagabalay sa ila kasapulan (Junta) kag ang duhá, amó biláng ang saksi sang ila mga ginakahiusahan.

Si datú Sumakwel amó ang punúan sang mga datú nga nagapanġulo sa mga hut-ong, amó sia ang makasilut kag makailis sa mga datú ngú nagapanġulo, kag ang pagbulut-an sa nahanungúd sa mga sinakup, iya lamang sang nagapanġulo kag iní may apat man nga katimbang nga ang duhá, nagabalay sang ila kasapulan, kag ang duhá mga saksi.

Ang kabansagan sa pagka datú, palanubllon sang tanán nga inaná sang mga datú patí sang makapanġasawa sa anak nga babái sang datú bisán silá imul kag nagapuyú sa malayú nga pungsod, kag saráng mahatagan sing gahúm sa pagpanġulo sa mga hut-ong, apang ipahibalú anay sa kay Sumakwel kag iní makigsapul man sa iya mga kaupud sa kasapulan nila.

Ang dakú nga salá nga ginasilutan sing dakú man nga silut amó ang pagkamatamad sa pagpanġuma kag pagtanúm sing bisán anó nga talamnunon, kay ila ginapadakúp kag ibaligyá sa may pagkabutáng agúd manġin-ulipun sia kag mahanas sa pagpanġabudlay sa umá, kag kon sa ulihi makitá nga nahanas na sa umá, igauli ang bayad sa nagbakál kag buhian ang tao sa pagka-ulipun agúd manġuma sang iyá kaugalingon nga umá; apang kon sa pagbuhí siní nga tao, magapakitá gihapun sang iya katamad kag igú lamang sang landulandu, dakpun liwát kag itapuk sa madalum nga kagulanġan sang bukid nga dili na makasimpun sa ila. Amó iní konó ang kabangdanan nga sa mga ati nagalusút ang kalibungán, kag ang mga bukidnon nga ang pamayhon subung sang bisayá, ugaling walá magaimpun sa aton.

Ang pagpanġawat kag pagpanġuhá sang mga tanúm sang ibán amó man ang ginasilutan sing mabaskug kay ang makawat ginauturan sing mga tudiú sa kamút.

Sang una nga panúġón nga diutay pa silá, ginatugut ang pagpanġasawa bisán tatlo ka babái agúd madalí ang ila pagminuad, apang sang ulihi gintugut lamang sa may saráng ikasagúd sing madamú nga asawa kag mga inaná kag gindumilián

sa mġa imul ang pag-anák sing labí sa duhá ka bilóg kay konó dili na silá makasagúd sing maayo; banġúd siní nġa kabilingġan ang mġa minyò nġa imul naghalaġaban sa pagpanġabudlay sa pagpatikang sang ila panġabuhi kay nahadluk silá nġa ang bunġa sang ila pagtiayon nġa kumapin sa duhá nġa ginatugut lamang sa ila sang ila kasugúán, pagapatyon kon ipaanud sa hamak lamang sa subá. Ang dalaga nġa makapanġunón kag ang lalaki nġa namatà sa iya tumal-as kay dili magpakasál, kag dili na gid niakità, ipapatáy nifa ang batà kay konó malisúd sa babái ang pagsagúd sang iya batà nġa walá sing amáy kag ang mġa ginikanan sang amó nġa babái dili na magsahút sa iya, kag sa tunġúd siní, ang mġa punúan amó gid ang nagapahimulat sa pagpadakúp sa lalaki nġa namatà nġa kon madakúp na gani kag dili sia magpakasál, unahon sia anay ipapatáy kag igasunúd ugaling ang iya batà nġa igalunud sa isá lamang ka lulubnġan (1).

ANG PULUNG NGA ILA GINAGAMIT

Ang ila pulung amó gid man ang binisayá nġa nasaktan sang hiligaynon kag hiniraya, kay ang mġa tagá-Bornay nġa nagalabút diri siní nġa pulú, gumikan man sa nagasarísari nġa pungsod sang Bornay, ugaling sang ulihi nagpinipinig ang naghambal sang hiligaynon kag hiniraya kay ang nagapuyú sa Aklan nġa mġa pihit man, kay mġa kaliwat ni Bangkok kag ni Balingġangá nġa pihit man, dili matigdà sa pulung nġa hiniraya nġa sa masunsun ginagamit ang R kag ang L nġa dili mamitlang sing maayo sang mġa pihit; gani man gumikan sa aklanon ang pulung nġa lunsay hiligaynon nġa sang ulihi naglapnag sa Iróng irong tunġúd nġa maramú nġa tagá diri ang nakapanġasawa sa Aklan, subunġ nġa madamú man ang tagá Aklan nġa nakapanġasawa sa tagá Iróng-irong.

Ang mga dumuluong nga naga-abút sa siní nga pulu sa pagpamaylo sang ila mga butánq kag butánq sang tagá diri nga pulu

Masunsun nagaabút diri siní nġa pulú, ang mġa pumuluyò sa Sugbu nġa nagadalá sing mġa máis, tabakú kag alak nġa ginahimú sa tubá sang nipá kag lubí nġa ginapamaylo nila sang hu-

(1) Daw sa amó man ini ang katarunġan sang mġa kadampiġ sang "birth control".— Nota sang Editor.

máy, lagtang kag ibán pa n̄a kulang sa ila, labí na ang barok kay labut pa n̄a iní ginakinahanglan nila sa ila santikan kag bag-iran, ginadutdut pa nila sa ila m̄a sakayán n̄a bisán matuod n̄a sadto ginahimù nila sa bilóg n̄a kahuy n̄a dakù, apang kon magtubúd ginadutdut nila sang barok kag hibûon sang salung kag apug n̄a hinimù sa binubukan n̄a pinagba.

Ang ulús, kon panapton n̄a ila qinaqamit

Ang tagá-Bornay n̄a nag-alabút diri, malabà sing buhúk ang lalaki, ang ila ulús kon panapton daw ang sakita n̄a malip-ut sing kalawasán, tubtub lamang sa abaga ang suúl, walá sing pitúk ang liug, nagatampion sing daw tapis n̄a walá mabilog kag ginawagkusán nila sing hinabúl n̄a malabà n̄a daw palamahirán sang kamút, "paño de manos", ang sangkad n̄a may gayas n̄a daw sa pinunà ang pamunù, kag ang dúag n̄a ila gid naluyagan, amó ang dúag n̄a pulá: walá sing kalù, kondi ginasabdan nila sing apat ka sabúd sang nasiling na n̄a daw sa palamahid sa kamút, n̄a sa ila pagtawág "putóng".

Ang m̄a babái n̄a tagá-Bornay, daw sakita man ang ila bayù, ugaling nakalain lang sa m̄a lalaki kay malabà ang ila suúl kag malabà man ang ila tapis n̄a bilóg sing iya.

Ang ila n̄a buhúk ginabuklis nila kag pungson sing duhá ka punḡús n̄a daw sunḡay sang lanubù kon tinday n̄a baka, duhá ka buhú ang ginabuhù nila sa ila dalunggan n̄a ginatabirán sang malagbà n̄a bintay, may palís ang ila lutálutahán kon aliwatan sang kamút magtimbang, tapud sang singsing ang tanán n̄a tudlú sang kamút kag tiil, kag may palís man ang putusan sang tiil n̄a amó ang kabangdanang sang paglip-ut nila sang ila tapis agúd makitá ang m̄a gamit nila n̄a kon may pagkabutáng ang natungdan, lunsay n̄a tanán bulawan, apang kon alangalang ginahimù nila lamang sa m̄a tul-an sang duyung, sa sunḡay sang usá, sa bangkíl sang babuy, sa m̄a binubukan sang pakinhason kag m̄a balagun sang kahuy n̄a mahining.

Sang ulihí n̄a m̄a tinúig lain na ang pag-ulús sang ila m̄a tinubù kay ang m̄a lalaki, matuod n̄a malabà pa sing buhúk, nagabayù na sang ginatawág lunaluna n̄a may liug n̄a ginapilú, may suúl n̄a malabà bisán masipút kag ang in̄aug sang ila bayù malabà na n̄a makatabun sang bulí. May sarwal (pantalón) n̄a malayáng kag malabà tubtub sa tiil, walá sing m̄a salngot, (butones), kondi halughug lamang n̄a may purungpurong sa utbong, kag tunḡúd sini kon mangihí. ginabalikis nila ang ila sarwal n̄a malayáng tubtub sa p̄a kag magkatinkatin kon pumatubúd na sang ila ihí,

Iní n̄a m̄a ulús sang walá pa mag-abút ang suklà, ginahi-

mù nila sa panapton n̄a ginatawág "manta kag sukatám" n̄a linugum sa itúm, kag sang ulihi n̄a may suklà na, ang m̄a mang-garanon naga-ulús na sing m̄a sinuklâan n̄a bayù kag sarwal kag ginabordahán ang hamitán sang ila sarwal sing m̄a suklà n̄a tuhay sing dūág sa sarwal; may m̄a matahúm n̄a salukút na n̄a binuhát sa panít sang nitù n̄a lini-as sing magamáy; nagasuúb na silá sa ila tiíl sang ginatawág n̄a burangkul (sandallas). Ang m̄a babái, lâin naman ang panabás sang ila bayù kay ang ila liab may butonisán, ang suúl (pakû), masipút kag may butonisán man tubtub sa siku; malabà na ang ila tapis n̄a sikiki kag morópuro ang panamay n̄a amó sadto ang ginapakamahál. Dili na duhá ang buhù sang dalunggan, walâ na pagbutanġi sing palís ang tiíl kondi sa duhá lamang ka aliwatan sang kamút magtimbang kag walâ na sing síngsing ang m̄a tudlù sang m̄a tiíl kondi sa m̄a kamút lamang, apang walâ sa kumalagkù; ang ila takurong sa ulo malabà kag may nagagiway-giway n̄a daw tatlo ka tudlù ang kalapad humalín sa alimpudwan, tubtub sa abaga, masunsun n̄a puti ang dūág sang ila takurong bisán tigulang na.

ANG ILA PAMATASAN

Matinahuron kag matinumanon sa ila m̄a punúan kag m̄a ginikanan, m̄a mahigugmaon sa ila m̄a anak kag sa isig nila ka tao, matinabanġon sa m̄a nalisdan kag mainununġon sa may m̄a kalisúd.

Masinaguron kag mapinalangġaon sa ila kasapatan, labi na gid sa m̄a manúk kag gakit n̄a amó ang nagdamù diri sini n̄a pulù kay walâ silá pagkàun sang ila m̄a itlog kondi ang itlog sang m̄a pispis kag talagsa lamang silá nagaihaw kondi sa dakù gid n̄a kinahanglan kay ang ila ginakàun ang kalabanan m̄a utan kag isdà kay konó magatapúk ang ila kinabnhì, banġúd sini nagalambut ang ila edad sa kapin sa isá ka gatús ka túig ang karamúan, kag ang tumalagsa naga-abút sa isá ka gatús kag kalim-an ka túig.

Walâ paghinisàáy, hinunuo nagabinuligáy kay kon anano ang makulang sa isá, ginapahulám sang isá, kon walâ sing sarang mahatag, apang kon may ikasarang, ginahatag nila lamang.

Kon may nagamasakit sa isá ka baláy, ginadulutan sing pagkàun sang ila kaiping kag nagahiligdà sila sa baláy n̄a may nagamasakit n̄a dalá nila ang ila m̄a kalibanġan sa pagpulaw sa m̄a nagamasakit.

ANG ILA KINAUGALI SA PAGPANGASAWA

Sa pagkadto sa baláy n̄ga pagakagunan, may m̄ga dalá ang nagapakagun n̄ga kalan-un kag ilimnon, kag sa pagkasamput sa ugsarán sang hagdanan, igabugsuk sang tigulang n̄ga maayo n̄ga m̄malaybay sa pagkagun, ang iya bangkaw sa dutà kag matawág na sa tagbaláy sa maayo n̄ga pagbalaybay kag kon gumawa ang tagbaláy, magasugud na ang ila pagsiday sa nahanun̄gúd sang ila katuyúan n̄ga ginapahitù nila sa halangpun n̄ga m̄ga halambalanon, kag kon matugutan na silá sa pagsakà, dayon nila humlarón ang baníng n̄ga dalá man nila kag ipahamtang ang m̄ga pagkàun kag ilimnon n̄ga pagakàunon sang tanán n̄ga masakpan patí ang ila m̄ga suluguón sa isá lamang ka paglingkud, walá'y labut sang dalaga n̄ga palan̄gasaw-on kay iní sia nagapanagù sa sulúd sang baláy kon may hulút kon sa papag sang baláy kon walá sing hulút, kag ginadul-un̄gán lamang sia sing pagkàun. Sa tapus ang ila pagkàun magasiday naman ang duhá ka tigulang sang nahanun̄gúd sa m̄ga palan̄gayuón n̄ga kon masaran̄gán sang tiglalakí, sapulan nila lagi ang adlaw n̄ga igakasál na.

Sa adlaw n̄ga amó na ang pagkasál, ang m̄ga ginikanan sang lalaki kon may pagkabutáng, magasugat sa dalaga sing salakyan n̄ga siya n̄ga naaptan sing panapton, apang kon walá sing pagkabutáng tuman lamang ang isá ka siya n̄ga may yayun̄gán n̄ga pagasakyan sang dalaga humalín sa ila baláy tubtub du-man̄gat sa baláy sang nagapan̄gasawá sa iya, n̄ga ginapapayun̄gan sing dahun sang anahaw kon burí man kag sa dalanón ginasyawan sang manúgsayáw. n̄ga iní kon dili ban̄galón sang lalaki n̄ga nagapan̄gasawá sing kuarta n̄ga sikapat, dili sia mag-untat sa pagsayaw n̄ga daw iguon gid sang iya hin̄ganiban ang dalaga, n̄ga sa pag-abút niya sa ugsarán sang hagdan, nagalabaglabag pa n̄ga daw halus pumalapít sa hagdan, busà palapitán gila-yón sang nagapan̄gasawá sa iya n̄ga nagahulát sa hagdanan kag ulóloluhan sing maayo agúd magsakà, apang halus makatun̄gātun̄gā sang hagdan, magalabaglabag naman agúd dugan̄gan sang lalaki ang m̄ga butáng n̄ga inúghatág sa iya.

Sa pagsulúd sang babái sa baláy, dayon tunhol sang Padi nila sa m̄ga kalaslon sing isá ka kabú n̄ga nasudlan sing alak, vino n̄ga ilimnon nila n̄ga matigayon sa atuban̄gan sang tumajambong n̄ga amó ang saksi sang pagkasál sa ila; kag sa tapus siní ang Padi magapamulong sa bag-ong' kinasál n̄ga kabáy n̄ga ang ila m̄ga binatà magmanggaranon, mag-isganan, magmaalam, m̄ga maayú-ayo kag magkabuhí sa malawig n̄ga m̄ga dinag-un. Manabát ang tanán, "kabay pa". Sa hapun n̄ga inúgpaulí sang nagtalabad, ang ila Padi makuhá sing isá ka

tulanhan kon pinggan n̄a walá'y sulúd n̄a iya ipapunú sing bugás n̄a bisayá sa paninoy kag maninay kag pahambuyon ang kamút sang lalaki kag babái sa amó n̄a bugás, kag sa tapus ang ila paghambuy, ang m̄a tumalambong n̄a buút magpauli na sa iya baláy, magapudyut sing isá ka bato n̄a bugás.

HURUBATON SA PAGHIMATAY

Sa pagkabugtú sang ginhawa, sang nagahimatayón, gilayón ila n̄a diguson ang bangkay kag hibúon sang m̄a dugá sang m̄a bulak n̄a mahumút kag ila pasub-an sang matahúm n̄a ulús kag malahalon niya n̄a kasangkapan kag paum-umón ang bába sing binatbat n̄a bulawan kon pilak agúd konó dili gilayón magtagas kag madunut ang lawas n̄a dili pa nila iglubúng, kondi sa tapus ang limá ka adlaw kon anum man tubtub maurut nila ang m̄a panalabiton n̄a nahanungúd sa kadayawan sang ila minatáy, panalabiton n̄a dili lamang ginahimú nila sa mahinay n̄a tingug, kondi sa mabaskug n̄a paghibí.

Nagasuhul ang natungdan sa m̄a maayo n̄a mamalaybay sa pagkanta sa mamingaw n̄a paningug sang m̄a kadayawan sang napatáy, kag ginaupdan sang duhá kon tatlo ka lantuy n̄a makapadungán sang kamingaw sang kalantahon.

Sa pagkatapus sang limá kon anum ka adlaw n̄a paghayá sa minatáy, ila igasulúd ang bangkay sa isá ka lungón n̄a daw sa pasungán kay bilóg n̄a kahuy ang ginbugwakán kag pun-on nila sing pagkàun n̄a ila ginapabalon agúd konó dili makulangán ang napatáy sing pagkàun sa isá ka kinabuhí tubtub magkililitá silá sang iya m̄a mahimatá n̄a nauná sa iya magkalamatay, kag kon ang napatáy may pagkabutáng kag maramú sing sulugúon n̄a ulipun, ginalunud ang isá sa ila sa lulubngán agúd may saráng n̄a sugúon ang iya agalon sa isá ka kinabuhí; apang ini n̄a paagi, ginaripa ang m̄a ulipun kon sin-o sa ila ang walá'y kapalaran.

Kon may sakayán ang minatáy, dili nila igpalubúng ang iya bangkay, kondi ilulan nila sa sakayán, pabalunan sing madamú n̄a bugás, ikàun kag paupdan man sing m̄a sulugón.

MGA HURUBATON SA PAGLALAW

Ang m̄a ginikanan, utud kag pakaisá sang namatáy, naga-paalút sang ila buhúk kag kilay, kag ang ila ulús lubus n̄a puti n̄a ginabugkusán sing panit ang suúl sang butkon n̄a tûó, tandá sang ila laláw.

Kon gikan sa hinanganiban ang kamatayon sang namatáy, ang

mga lalaki nga himatâ niya nagasumpâ sa atubangang sang bangkay nga dili silâ maghukas sang ila lalaw kon dili makatimalus sa iya kaaway sa pagpatay kag kon dili gid nila makita ang nakapatay bisan ang kaliwat kon himatâ niya lamang ila ginabihag kag patyon sa binabaylan nga paagi, kag manuyup silâ sing dugû sang tao nga pinatay nila, kag amô na ang paghukas sang ila lalaw.

Ang pagbutang sang ngalan sa ila mga anak

Walâ sing madamû nga hurubaton sa pagbutang sing ngalan sa ila mga anak kay ang ginikanan lamang amô ang nagapahitû sa paghinagalan sang ila anak nga kon lalaki ginapasangay nila sa mga katigulangang nila nga may naiguan ang iya pagkabuhi sadto, labi na kon isganan amô gid ang ipangalan, kag kon babâ, ila ginabutangang sang ngalan sang mga bulak nga matahum kon sang mga butang nga kamahalan.

ANG HAMPANG NGA ILA GINAPUSTAHAN

Maluyagon silâ sang uwak sang manuk nga ilahas kon balaynon man nga malagba sing tahud nga amô bilang ang ila bulang, kag ila ginapustahan sing linibu kag linaksa nga uway, sigid kag iban nga butang nga may kapuslanan sa ila.

Masadya ang ila bulang kon may magaabut nga dumulong nga subung sang tagâ Sugbu nga maramû sing manuk nga ginapangayaw kag maramû sing mga dalâ nga mga butang nga inugpusta pati ang tinao nga tagâ-Hamtik kag tagâ-Aklan nagaduguk sa ila bulangang nga yarâ konô sa sakup sang Irong-irong, kag sa subâ niya sini ginapasulud ang mga sakayan sang tagâ Sugbu kag mga sakayan sang tagâ Hamtik kag tagâ Aklan nga may dalâ nga inugpamaylo sang mga butang nga dalâ sang tagâ Sugbu.

Ang ila ginatuohan kag silimbahan

Ang Bathalâ nga ila ginahalaran amô si Bululakaw nga yarâ konô nagapuyû sa putukputokan sang bukid nga Madyaas.

Ang una nga Padi nga dalâ nila sang ila pag-abut diri sini nga pulû, amô si padi Bangutbanwa, kag sang ulihi nag-apas si Mangindalon, si Soliran kag si Soli-an nga may mga naiguan ang ila mga kagamhanan, kay si Bangutbanwa sa paglig-on sang kalibutan kag sa mga patubas; si Mangindalon sa pagpamulung kag paghiwit; si Sokasia sa pagkapanday; si Soliran kag si So-

li-an sa pag-alasawá. Sumunúd sa ila amó sanday Kabúskabos kag si Kasibù n̄a ginatawág man kay Dangsi, kag dirí siní n̄a kaliwat gumikan si Estella n̄a babái n̄a amó ang bantug sadto anay n̄a babaylan sa banwa sa San Joaquin sang m̄ga katsilá pa ang gumalahum dirí siní n̄a pulú.

Sa tagsa ka pitó ka tûig, naga-alamut ang tanán n̄a pumuluyò siní n̄a pulú sang ila igadulut sa paglig-on sang kalibutan kag ini n̄a hurubaton ginadugukan sang madamù n̄a pumuluyò sa tatlo ka hut-ong kay amó ang labíng' dakû kag ginapakamahál nila n̄a silimbahon n̄a ginahiwat sa sulúd sang pitó ka adlaw n̄a bilang inadlaw sang "semana santa".

Ginpili nila ang pungsod n̄a ila ginahimúan siní n̄a halad nila kag amó yadto'ng pungsod n̄a may tuburán sang tubi n̄a matin-aw, labí na kon ang tubig n̄a nagailig, nagabalik sa bukid, kag ang pungsod n̄a nahimúan nila siní n̄a hurubaton ginatawág nila n̄a Balabago n̄a kon sayuron Bulúbag-o. Kon sa kinatsilá "renovación."

TANDAAN SANG ORAS SA ADLAW KAG GAB-I

Buntag adlaw, tig-ilitlog, tupúngtupong, huyúg adlaw, tigbalahug, masirúm, tig-iyapun, tigbaraníg, unang' pamalù, tigburugtaw kag paranugpù.

ANG NAIGU-AN AMO INI:

Buntag adlaw, pagmurá sang adlaw.

Tig-ilitlog, tig-ilitlog sang manúk, nagasakà sa ugto ang adlaw.

Tupúngtupong, ugto ang adlaw, ika 12:00 ang oras.

Huyúg adlaw, lisdíng sa ugto ang adlaw, ika 2:00 ang hapun.

Tigbalahug, ika 4:00 kay inúgpamahúg sang m̄ga babuy.

Masirúm, amó ang kasisidmon; pagtakúp sang kahapunanon.

Tig-iyapun, inúgpanihapun, ika 8:00 ang gab-i.

Tigbaraníg, ika 10:00 ang gab-i kay amó ang inúgtulug.

Unang' pamalù, tunḡâ ang gab-i.

Tigburugtaw, ika 4:00 sa aga kay amó ang inúgbugtaw sang may laktan sa malayû.

Paranugpù, pagpalanggambak sang m̄ga manúk, masanág-sanág na.

Ang pag-isip kag pag-alaqisud sang adlaw

Tigburukád, Dumasún, Dukútdukot, Baylobaylo, Danghus, Hinguthingot kag Ligíd-ligid (1).

Tigburukád, Lunes, kay amó ang pagbukad nila sang ila ulúbrahon.

Dumasún, Martes, kay amó ang adlaw n̄ga masunúd.

Dukútdukot, Mierkoles, kay amó ang pagdurup nila sa ila ulúbrahon.

Baylobaylo, Jueves, kay amó ang adlaw n̄ga inúgpamaylo kon inúgpanindahan nila.

Danghus, Viernes, kay nagadanghus silá sang ila ulúbrahon.

Hinguthingot, Sabado, kay amó ang ila pagtapus sang ila ulúbrahon.

Ligíd-ligid, Domingo, kay inúgpalahuay, nagaligid lang silá.

ANG PAG-ISIP KAG PAG-ALAGISUD SANG BINULAN AMO INI:

Ulalóng, Dagángkahuy, Dagángbulan, Kilíng, Himabuyan, Kabay, Hidapdapún, Lubádlubad, Kan̄gurulsol, Bagyobagyo, Panglot n̄ga diutay, Panglot n̄ga dakú.

Ulalóng, Enero, kay amó ang paghugud nila sa halablon.

Dagángkahuy, Febrero, kay maayo ipan̄ga-in̄gín kag ipamu-lúd sang kahuy.

Dagángbulan, Marzo, kay amó ang pagpamurong nila sa sa-nag sang bulan sang ginabunáng n̄ga burak.

Kilíng, Abril, kay sa siní n̄ga bulan nagapanglinti n̄ga amó ang kilíng sa ila.

Himabuyan, Mayo, kay sa siní n̄ga bulan nagaulúkad ang

(1) Walá mahamutang sa talamdan n̄ga natukuran siní n̄ga Maragtas iní n̄ga pagpaalagisud sang adlaw; amó ang panalastas sa akon sang isá ka tigulang n̄ga babái n̄ga sampaton sa pagpanalastas sang m̄ga hitabû sang panúigón n̄ga nagliligad labí na sa pagtalumata sampaton sia kaayo.

(Panugyan sang tagsulát): Sa talamdan n̄ga ginpatukuran siní n̄ga Maragtas, amó gid ang pag-isip kag alagisud sang m̄ga binulan, ugaling walá matalastas ang ila naiguan kon kahulugan; busá akon lamang gintapúpapú silíng sang akon paghan̄gúp n̄ga kon dili magsibû sang sa manúgbasá, ginatugyan ko lamang sa ila ang pagpaigú-igú sing maayo.

timbabuy nga ulud tungūd sang ulán.

Kabay, Junio, kay amó ang paggamit nila sang ila kapay nga ila ginasampaw sa ila bayù, tungūd sa katugnaw, kay tingulanon.

Hidapdapún, Julio, (amput kon anó ang kahulugan) Ayhan kay tigbululák sang dapdap.

Lubádlubad, Agosto, kay tungūd nga amó ini nga bulan ang huyúhuyot, makaisá lamang silá magkaun sa paglubád lamang sang adlaw.

Kanġurulsol, Septiembre, kay naganulsol ang makapanġutang kay sa masunúd nga bulan may alanyon na.

Bagyobagyo, Octubre, kay tungūd nga tig-alani nagapan-us ang kan-un, nga bagyo kon sa hiniraya.

Panglot nga diutay, Noviembre, kay masugud ang tugnaw nga diutay.

Pánglot nga dakú, Diciembre, kay mabaskug na ang tugnaw.

Ang naduyugan sang mga nagtilinubu sa tagsa ka Hut-ong sa siní nga pulu, sa pagpatikang sang ila pagpangabuhi

Ang mga nagtilinubu sa Hamtik amó ang una nagdamù tungūd nga madamù silá nga daan nga nagpalabilin didto kag nahaduyug silá sa panguma, matutum sa pagpanakayon, kag sa pagpanġayám sa mga masiut nga bukid.

Silá amó ang una nakapadamù sing kahayupan, karabaw, baka kag kabayo, kag silá amó ang una nagbaláy sing tapi kay madamù ang kakahuyan sang ila dutà sadsad sa baybayon,

Silá ang una nagpamurong sang bulak nga ginahimù nga bunáng, silá ang una nag alam sa paghabúl sa sikád nga halablan kay si datù Lubay nga agi-aglon, amó ang nagtudlù sa ila.

Silá amó ang una nga maninihón kay silá amó ang una nga nakasapú sang pill sa idalum sang dutà nga sadto anay amó ang ila ginakalukud nga daw sa salong kag ginagamit nga sugá; apang matamad sa pagtúún, naulú-ulihí sa ibán nga Hut-ong sa kaalam, labí na sa mga palahunihon (instrumentos.)

Mahipus sing panimúut, apang mahigugmaon sa isigkatao kag maisug sa pagpakig-away.

Ang mga tinubu sa Kapid nga sadto amó ang Aklan, nahaduyug sa pamaligyàon, diutay sing kaluyag sa panguma, kag maluyagón silá sa pagpanakayon kag pagpanġisdà, ganí man, sa ila nagagikan ang mga maayo nga mananagát.

Matutum silá sa pagdaládala sang ila sakayán bisán diin nḡa pulú nḡa ila ginapanagatan, bunḡúd siní silá ang una nakagdá-lá sing dalagkú nḡa sakayán, (arraez).

Mahugud sa pagtùún, banḡúd siní, silá ang una nag-alalam sa ibán nḡa hut-ong, labí na sa nahanunḡúd sa mḡa palahunihon silá amó ang una nag-alam.

Bugalón sing panalayú, kag dili gid maabi-abihon sing kagawian, apang dili maisug sa pakig-away.

Iní silá amó ang nakasunúd sa tagá Hamtik sa pagbaláy sing tapi nḡa sadto mḡa manubú, kag silá ang una nḡa nakahimú sing alak (vino).

Ang mḡa nagtinubú sa Iróng-irong mahugud sa pagpanḡuma kag pagpamaligyá kag pagpamakál sang ila inúbaligyá sa mḡa dumulúong.

Diutay sing kaluyag sa pagtùún, apang dakú ang ila kaluyag sa pag-uyat sing hinḡaniban nḡa matahúm, banḡúd siní silá ang una nag-alam sa pagsalsal sang mḡa hinḡaniban kay gintudlúan silá ni datú Paibare kag datú Labawdungon nḡa mḡa isganan.

Una silá nagmanggaranon kay ang subá sang Iróng-rong amó ang dulungkáan kag tilingban sang mḡa dumulúong, kag matinam-yawon sa dili nila kilala, ugaling maabtik sing panḡalima kag ang pumuluyò sa naayún sa aminhan dili makuháan sing lumanab sa ila hawak, banḡúd siní nagakinamatyanay kon mag-ilinaway silá.

IKAN-UM NGA BAHIN

Pag-abút sang mga katsila

Sang tûig isá ka libu limá ka gatús kan-umán kag limá amó ang pag-abút sang una nga mga katsilá dirí siní nga pulú nga ginapuy-an na sang kapín sa kalim-an ka libu ka tao nga mga tinubú sang tagá Bornay, kag ang katsilá nga una nag-abút amó si D. Martin de Goyti, maestre de Campo, kag sa ulihi umabút gikan sa Sugbu si D. Miguel Lopez de Legaspi sang tûig isá ka libu limá ka gatús kag kapitó-án kag isá, amó ang nagha-gúp sa mga tinao nga buút kuntà manalagan sa mga kagulanġan, kag sia amó ang nagbutáng sing gumalahum sa Ogtong nga amó ang una nga gintakasan nila.

Madamù na ang ginapatubás nga humáy sa siní nga pulú, banġúd siní ang mga katsilá nakasiling **Pan hay en esta Isla** nga ginhanġúp sang mga pumuluyò nga nagpalamatí, nga **Pan-ay** ang igahinġalan sang mga katsilá sa siní nga pulú, kag ila na lamang ginsunúd sa pagpamangkut sang ibán nga katsilá kon anó ang paghinġalan siní kay tamà ang ila kahadluk.

Sang tûig isá ka libu kag anum ka gatús kag duhá ka pulú, amó ang pag-abút sang madamù nga mga soldado nga ginamandúan ni D. Manuel Marquez de Beronsi, kag may mga kapud sia nga mga katsilá nga amó sanday D. Sabino Monroy, D. Juan Magallanes nga maga Secretario, kag sanday D. Diego Caliza kag D. Ignacio Balde nga amó silá ang naglibut sa pag-uisá sang mga pulú upúd sang mga soldado, kag ang mga tinao nga ila nakitá amó ang masunúd:

Gumida, Sungkayawon, Sambiday kag si Tomás nga nagapuyú sa Kasling, Buanghanoy kag Solinap sa Kayogan kon Layogan.

Kuato sa Sirwagan.
 Olandis sa Lanot.
 Molhò sa Hinis.
 Tablay kag Alisilang sa Linaw.
 Gusman sa Hayog.
 Nahon sa Bugnay.
 Damay sa Dugtong.
 Tugunkon kag Alisikama sa Binalolo.
 Sarmiento sa Dumangas.
 Belmar sa Moróboro.
 Bûaya sa Bugasong.
 Bulúlakaw sa lbahay

Lukad kag Birkal sa Loyon.
 Pasong sa Pasi . . .
 Mangkuro sa Asui.
 Gutom sa Dagami.
 Tikay sa Ala-ubo.
 Bukbok kag Kabatak sa Kipot.
 Aagamon sa Yab-on.
 Kasiling kag Rihas sa Batikatatan.
 Karabáw sa Mambusaw.
 Ikugan sa Batang.
 Kamiklat sa Bunġa.

Ang nagsulunúd nga mga katsila nga nagpulunuan amó iní silá

- 1,637 D. Hilarion Hilarion.
 1,640 D. Pedro Leon.
 1,643 D. Felipe Casiano. (1)
 1,646 D. Juan Mendoza. (2)
 1,649 D. Josef Peñalora. (3)
 1,652 D. Josef Cordero. (4)
 1,654 D. Pedro Sovaila. (5)
 1,656 D. Pedro Olasco. (6)
 1,658 D. Josef Beriones.
 1,662 D. Sebastian de Vilbarsa.
 1,668 D. Josef Robles.
 1,670 D. Francisco Gonzalez.
 1,672 D. Miguel Rindon.
 1,674 D. Alanso Pilarta.
 1,676 D. Nicolas Nuñez de Pamplona.
 1,678 D. Miguel Rindon.
 1,680 D. Luis Moño.
 1,682 D. Martin Nuñez Gonzalez.
 1,684 D. Nicolas Perez.
 1,686 D. Diego Quiñones.
 1,688 D. Sebastian de Oya. (7)
 1,690 D. Josef Arévalo.
 1,692 D. Diego Barbas.
 1,694 D. Luis Camacho.
 1,697 D. Lucas Cui.

(1) Sa siní nga tûig gingubat sang tagá Holanda ang pulô, apang tubig lamang ang nakità nila.

(2) Sa siní nga tûig amó ang pagbuhat sang kutà.

(3) Sa siní nga tûig amó ang pagbuhat nga banwa sang Katagman kag pagbutáng sang corona sa unahan sang Katagman naayún sa baybay nga gintakasan sang mga katsilá.

(4) Amó ang pagbuhì sa mga ulipun.

(5) Amó ang pagdulúm sang kalibutan kay nag-ulán sing abú sang nagamisa sang isá ka adlaw nga domingo.

(6) Amó ang paghinġapus sang Kutà sa Iloilo.

(7) Sa siní nga tûig nag-abút ang Oidor D. Juan nga may kaupud nga sanday D. Juan Cesar, D. Miguel Arias, D. José Arévalo nga nag-interino sa pagka-gobernador kay si D. Sebastian de Oya ginpahalín sang Oidor.

- 1,700 D. Juan Pardo.
 1,702 D. Antonio Tabura.
 1,704 D. Josef Esguira. (8)
 1,706 D. Pedro Avidaño.
 1,707 D. Nicolas Raules.
 1,709 D. Josef Jurado.
 1,711 D. Gaspar Sanchez Biñabide.
 1,713 D. Atanasio Gorbascos.
 1,715 D. Pedro Gonzalez.
 1,717 D. Josef Arévalo (9)
 1,719 D. Josef Arisa.
 1,721 D. Ignacio Arangut. (10)
 1,724 D. Pedro Ortino.
 1,727 D. Pedro Posada Porres.
 1,730 D. Andres Menendez.
 1,731 D. Victorino C. M.a.
 1,732 D. Francisco Sangines.
 1,735 D. Juan de la Torre.
 1,738 D. José Espino.
 1,740 D. Manuel Rural.
 1,743 D. Francisco de Beliodores.
 1,744 D. Ignacio Marquez.
 1,747 D. Francisco Escote.
 1,750 D. José De Ocampo.
 1,753 D. Santo Salvaria.
 1,755 D. José Almirteros.
 1,758 D. Felipe Nuria.
 1,761 D. Santo Salvaria.
 1,766 D. Juan Suares.
 1,768 D. Juan Chaves.
 1,769 D. Francisco Bayot.
 1,773 D. Josef Mijares.
 1,781 D. Damiano Navales. (11)
 1,783 D. Cruz S. Agustin.

(8) Amó ang pagkasunug sang simbahan sa Salog.

(9) Amó iní n̄a t̄ig ang paglinug sing mabaskug kag masakù, ang paghimù sang dalan n̄a mapa Salog humalin sa Tabukan, kag amó ang pagbuhat sang táytay.

(10) Amó ang pagtápuk diri sa Iloilo sa Oidor n̄a si D. Gregorio kay sia ang nabangdanán sang pagpatáy sa Mariscal n̄a Gobernador sa Manilá.

(11) Amó iní n̄a t̄ig ang pagpan̄gayù sing kintos n̄a dal-on sa Manilá, ang pagpanikmat n̄a makamamatay, kag paggutum n̄a pitó ka t̄ig n̄a dalasun.

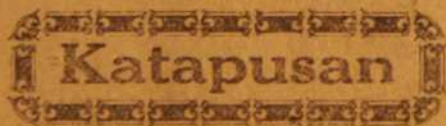
- 1,788 D. Juan de Dios. (12)
 1,792 D. Manuel Gayo
 1,796 D. Miguel Calderon.
 1,800 D. Miguel M.a Rodriguez.
 1,804 D. Joaquin Peruca ó Peruza. (13)
 1,808 D. Ambrosio de Gallo. (14)

(Panugyan sang tagsulát). Ang nasulát diri sini n̄ga Maragtas n̄ga nahanun̄gud sang pag-abút diri sini n̄ga pulô sang m̄ga katsilâ, akon hinuad sa isâ ka talamdan n̄ga tamâ na gid ka du-nút n̄ga halus na mag-alan̄gut ang m̄ga halambalon, labí na ang m̄ga tin̄uig n̄ga nasulát sa número, kag m̄ga n̄galan kag apellido sang m̄ga katsilâ n̄ga daw halus na mabasa, gani man, kon pananglit dili makasibú ini n̄ga pagtalastas sa m̄ga talamdan n̄ga ginahuptan sang ibán, tuman lamang ini n̄ga paalam sa pagluas sa akon sa m̄ga halambalanon n̄ga makamusing sini n̄ga Maragtas n̄ga akon ginsulát, dili sa pagtalastas sang paggahúm na sang katsilâ diri sini n̄ga pulô, kondi sa nahanun̄gud lamang sa una niya n̄ga pumuluyò tubtub sang pag-abút diri sang m̄ga katsilâ siíng sa mabasa sa pamunú.

[12] Amó ang pagbutáng sing m̄ga cañon sa Bundulan kay konó gubaton sang m̄ga inglés ang llóng-ilong.

(13) Ini n̄ga gobernador n̄ga may asawa tumal-as kag tinaban niya ang buhís.

(14) Sa sini n̄ga t̄uig madamù ang nagkalamatay gikan sa hilanat, sa sikmat kag sakit sang ulo.

HINGAYAW

Pag-agda sa mga pumuluyo nga akon ka lumon sa pulu nga Pan-ay

Tutuo gayúd ang akon pagkilala nga ining' Maragtas sang pulú nga Pan-ay nga akon ginsulát dili gid lantip kag himpit, sanglit dili man batíd kag sampaton ang tagsulát sa pagpahitú-hitú sing subung nga bulúhatún nga labáw kaayo sa iya malam-bután, labí na kay ang mga talamdan nga akon napang-ayap, dili gid sangkul sa paghimulá sang isá ka Maragtas nga makapanalastas sing tul-id sang mga hitabú sang una nga mga panúigón: busá ginapakamaayo nakon ang pagpadulong sa tanán nga mga tigulang sa tagsa ka banwa sa pagpakigbulig sa ila sa paghinçayaw siní nga Maragtas siling sang mga talamdan nga ila girahuptan kon maayap man sa ibán nga dili lamang pagtipigan sa ila talagúán, kondi igapadalá sa sululatán sang **Kadapig sang Banwa** (1) kon sa akon man, agúd kunina matala-id iní nga Maragtas nga ayhan amó ang makabukás sa ulihi nga mga tinubú sang ila nga maayo kag dalayawon nga mga balatyagon tungúd sang kaayuhan kag kahamungáyán sang aton dutá nga natubúan.

Ang mga buláng nga labíng' kinahanglan sa paghimú siní nga Maragtas, amó ang pagsambit sa iya nga pinanid sang pagpasad sang tagsatagsa ka banwa nga nagbalay sang tatlo ka probinsia siní nga pulú nga Pan-ay nga amó ang Iloilo, Kapis kag Antike kag ang pag-inalagisud sang nagkalapitán, sang kadungán niya siní nga Gobernador, sang Cura, katsilá kon bisayá, kag ang mga dalagkú nga hitabú sa tagsa ka tûig subung sang Maragtas nga akon ginahingápus pagsulát sang Banwa nga Miag-aw nga akon nataohan nga amó ining' masunúo:

Ang Miag-aw sadto anay nga panúigón, isá lamang ka minuró kon barrio nga dakú sang Banwa nga Guimbal, kag sang tûig isá ka libu pitó ka gatús kag napulug-anum (1716) ginhimú nga bisita sang Gobernador nga si Gg. Pedro Gonzalez kag iya ginbutangán sing "teniente absoluto" nga may kaugalingón nga gahúm sa nahahunúud sa pamanwa, walá'y sapayán nga sa nahahunúud sa kaláw nagatapik gihapun sa Guimbal, apang may kaugalingón na nga Patron nga ginasaulog sa tûig nga tanán, nga amó si Santo Tomás de Villanueva.

Sang tûig isá ka libu pitó ka gatús katlo-an kag isá (1731) amó ang paghimú nga banwa kag ginbutangán sing kapitan nga amó

(1) Karón sa "MAKINAUGALINGON".

si Nicolás Pankug n̄a ginhiwat ang pagpili sa iya sa banwa sa Guimbal kag sa atubanġan sang Gobernador n̄a si Gg. Victorino C. M.

Sumugud sini n̄a t̄uig nagaalagisud na ang nagkalapitan kag ang m̄a hitab̄u n̄a labíng' dayág kag dalagk̄u.

Sang t̄uig isá ka libu, pitó ka gatús kag kap-atan, (1740) amó ang pag-abút diri sang una n̄a Cura n̄a si Fr. Juan Sanchez, Agustino.

Ang San Joaquin sadto anay n̄a pan̄uigón, isá lamang ka barrio sang banwa n̄a Miag-aw, kag sang t̄uig isá ka libu, pitó ka gatús kapitó-án kag duhá (1772) ginbuhat n̄a bisita kag ginbutanġan sing "teniente absoluto" n̄a may gahúm n̄a' kauga-lingon sa nahanunġúd sa pamanwa; apang nagatapik gihapun sa Miag-aw sa nahanunġúd sa kalág.

Sang t̄uig isá ka libu pitó ka gatús kag kasiaman (1790) amó ang paghimù n̄a banwa kag ang kapitan n̄a una amó si Gg. Lazaro Makiling kag ginhimù ang pinili-áy sa banwa n̄a Miag-aw kag sa atubanġan sang Gobernador n̄a si Gg. Juan de Dios.

Ti, kon abi ang tanán n̄a banwa magpanġabudlay sa pag-usisá sing dalayon sang t̄uig n̄a amó ang pagpasad sa iya, pati sang pag-inalagisud sang nagkalapitan kag ang m̄a hitab̄u n̄a labíng' dalagk̄u kag dayág, walá'y duháduhá n̄a mahimutá ang utúd n̄a Maragtas sang aton pulú n̄a Panay kag ayhan mada-mù n̄a m̄a hitab̄u n̄a napanambit sa Maragtas sang akon Banwa n̄a naghatag sa akon kasingkasing sing dakú n̄a kahanusbù langkuy sini nakatanyag man sing maayo n̄a kaisipán sa pagpanġabudlay tunġúd sang kahamunġayáan sang aton banwa.

PEDRO A. MONTECLARO

Nгаа nagaamut pa akó sang Makinaugalingón?

1. Kay amó karón ang tigulang sa tanán nga periodiko sa Ilóng-Ilong.

2. Kay amó ang pamantalaán nga nagabayaw sang bini-sayang hiligaynon nga malahalon nga panublion nga ginbilin sang aton katigulangán nga dapat ta tipigan kag apinan subung sang aton pag apin sa aton kadutáan, kabukiran kag kalawran nga indi mahulug sa kamút sang mga dumuluong.

3. Kay bisán maalam akó mag-iningles kag magkinatsilá, ang binisayá amó ang hambal nga nagapahirupáy sa aton panimaláy kag amó ang hambal nga nagapahayag sing himpit sang amon ginabatyag sa tagipusón kag amó ang hambal nga gumikan gid sa kalanġitan, kag anyú sa aton kagirúm kag nagakabanggit sa aton maanyag nga kalanġitan, sa malambú nga kakahuyan sang aton kagulangán kag kadagatan nga nagaili-ili kag nagahagó sa aton kapulúan.

4. Kay ang "Makinaugalingón" amó ang mahirup nga abyan sang akon panimaláy kay amó ang nagasugid sa walá sing butig sang mga nagakahanabú dirí sa aton kag sa ibán nga kadutáan, kay ang "Makinaugalingón" mhangpan sang bilúg nga panimaláy kag bisán sang nakatuún sang mga iningles nga akon mga anak kag tubtub sang amon mga sulugón.

5. Kay amó ang nagapaninguhá, sa kalalangán sang iya mga dinalán, nga mag-uswag ang mga imul, indi lamang sa kahimtangan kon pagkabutáng, kondi sa kinalam nga walá pagsugatá sa mga maayo nga batasan kag panimuut kag nagaapin sang kinamatarung sang isá kag isá.

6. Kay ang "Makinaugalingón" nagapakalaut sa mga malimúlimuhon nga mga manggaranon kag madinaugdaugon nga mangin-alamon, subung sa mga imul nga nagatikas sang pilak sang manggaranon kag sang imul nga kasubung niya; apang manugdayaw, indi lamang sa mga manggaranon kag mangin-alamon, kondi man sa mga imul nga dapat pagdayawon tungúd sang ila mga panimuut kag binuhatan.

7. Kay ang "Makinaugalingón" nagasalili sa mga gini-kanan sa pagtudlú sa mga anak sang dapat nila siní hisayran kag buhatun sunú sa ila pagkaanák kag pagkabanwahanon.

8. Kay amó ang pamantalaán nga kaaway sang dayaw, sang kaudhá, sang kamasá kag sang pag-uyáng sang kina-budlayán; kay konó niya amó ang talikalá nga nagagaid sa imul sa kaimulón kag kusúg nga nagatikwang sa manggaranon sa kaidadalman sang pagkaimul nga iya ginhalinán.

Mga balasahón nga may ari kami nga ginabaligya

Noli Me Tangere ni Rizal, tingab.....	P 4.50
Mga surat ni Felicia kay Julia, Nahama nga bahin 0.40
Ikadaha nga bahin 0.50
Tagipusòon nga bulawan kon Anak nga but-anau 0.50
Isá ka libu kag isa ka gab-i nga sugilanon ang bahin (10 na ka bahin) tag 0.15
Ang bahandi sang mga babai, ang bahin..	.. 0.10
Ang anak sang kagab-ihon, sarsuela 0.25
Ang kapalaran, sarsuela 0.25
Kinabuhi ni Graciano Lopez Jaena 0.20
Mga simula ni Graciano Lopez Jaena..	.. 0.15
Ang Dagta nga Makatulu, sarsuela 0.25
Ang lwag sang mga Imul 0.05
Mga Anak ni Sisa 0.15
Ang Tatlo ka singsing 0.05
Ang Pauzabudlay 0.05
Balagtasán 0.10
Talonarios de Vales 0.35
.. .. Recibos 0.35
Recibos sang hinakay sang bulugsukan...	.. 0.30
Talamdan ni Espiridion Guangko	

Conocimientos, Manifiestos, Sobordos, Lista de Oficiales, Lista de Pasajeros kag ibán pa.

Nagapamatun sing mga ilimprentahon nga mga program, ticket sa truck, auto kag saut kag ibán pa, sa bill nga nagakaigú

Pag-amut ka sa "MAKINAUGALINGON" kay amó ang nagabantala sa binisaya sang dapat kag takús hibaluán sang banwahanon nga pilipinhon agúd makabulig sa pagpadakú kag pagtib-ong sa aton hinigugma nga Pilipinas sa kahitaasan nga nalambután na sang ibán nga nasyon nga ginadayaw kag ginakailán nga subung sa mga masiga nga kabituonan sa kalangitan.

31965f

2
5/2

